

Husitská teologická fakulta

Teologie eucharistie v raném křesťanství u Alikina, Cardóa a McGowana

diplomová práce

The Theology of the Eucharist in Early
Christianity with Alikin, Cardó and McGowan

thesis

Vedoucí práce:

Autor:

ThDr. Dalibor Jiří Vik, Ph.D.

Bc. Vladimír Václav Karbusický

Praha 2024

Poděkování

Děkuji ThDr. Daliboru Jiřímu Vikovi, Ph.D. za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré rady a vstřícnost při konzultacích a vypracování diplomové práce. Velké poděkování patří rodině a přátelům, kteří mne na mé cestě studiem doprovázeli a povzbuzovali.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Teologie eucharistie v raném křesťanství u Alikina, Cardóa a McGowana“ vypracoval samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3. 8. 2024

Anotace

Tato diplomová práce se věnuje srovnávací analýze pohledů na svátost Večeře Páně u tří významných teologů z různých církevních tradic: Valerie Alikina, Daniela Cardó a Andrewa Briana McGowana. Práce zkoumá jejich přístupy k eucharistii v raném křesťanství a hodnotí dopady těchto pohledů na současnou teologii a praxi. Práce také srovnává pojetí eucharistie v Církvi československé husitské s přístupy zkoumaných autorů. Přičemž poukazuje na jedinečnou pozici CČSH jako mostu pro ekumenický dialog díky její integraci prvků z různých teologických tradic. Práce otevírá prostor pro další výzkum vlivu kulturních a geografických faktorů na vývoj eucharistické teologie a podtrhuje důležitost pokračujícího ekumenického dialogu o eucharistii.

Klíčová slova

Eucharistie, rané křesťanství, teologie eucharistie, biblické kořeny, liturgická praxe, sociální implikace, etické implikace, církevní jednota, pohostinnost, eucharistické pokrmy, ustanovení Večeře Páně, obětování, zpřítomnění, eschatologie, společenství, Boží království, historický vývoj, Valeriy Alikin, Daniel Cardó, Andrew Brian McGowan a Církev československá husitská.

Anotation

This thesis focuses on a comparative analysis of perspectives on the sacrament of the Lord's Supper among three prominent theologians from different church traditions: Valerie Alikin, Daniel Cardó, and Andrew Brian McGowan. The work examines their approaches to the Eucharist in early Christianity and evaluates the impact of these views on contemporary theology and practice. The thesis also compares the concept of the Eucharist in the Czechoslovak Hussite Church with the approaches of the studied authors, highlighting the unique position of the CČSH as a bridge for ecumenical dialogue due to its integration of elements from various theological traditions. The work opens up space for further research on the influence of cultural and geographical factors on the development of Eucharistic theology and emphasizes the importance of ongoing ecumenical dialogue about the Eucharist.

Key Words

Eucharist, early Christianity, Eucharistic theology, biblical roots, liturgical practice, social implications, ethical implications, church unity, hospitality, Eucharistic meals, institution of the Lord's Supper, sacrifice, real presence, eschatology, communion, Kingdom of God, historical development, Valeriy Alikin, Daniel Cardó, Andrew Brian McGowan, and Czechoslovak Hussite Church.

Obsah

Poděkování.....	2
Prohlášení	3
Anotace.....	4
Klíčová slova.....	4
Anotation	5
Key Words	5
Seznam zkratk	8
Úvod.....	9
Představení jednotlivých autorů	10
Valeriy Alikin	10
Daniel Cardó.....	12
Andrew Brian McGowan	14
Metodologie a struktura práce.....	16
1. Biblické kořeny eucharistie.....	18
2. Výklad eucharistie u jednotlivých autorů.....	19
2.1 Ustanovení Večeře Páně.....	19
2.2 Obětování.....	22
2.3 Zpřítomnění	27
2.4 Památka (anamnesis).....	32
2.5 Eschatologický rozměr	39
3. Porovnání s CČSH.....	47
3.1 Ustanovení Večeře Páně.....	47
3.2 Porovnání podkapitoly Večeře Páně s autory.....	49
3.3 Obětování	50
3.4 Porovnání podkapitoly Obětování s autory.....	51
3.5 Zpřítomnění.....	51
3.6 Porovnání podkapitoly Zpřítomnění s autory.....	52
3.7 Památka (anamnesis)	53
3.8 Porovnání podkapitoly Památka (anamnesis) s autory	54
3.9 Eschatologický rozměr.....	55
3.10 Porovnání podkapitoly Eschatologický rozměr s autory	56

Závěr: Shrnutí klíčových poznatků práce.....	57
Seznam použité literatury.....	62
Seznam internetových zdrojů.....	64
Abstrakt.....	65
Abstract.....	66
Seznam příloh.....	67
Příloha č. I Nejstarší dějiny křesťanského shromáždění.....	68
Příloha č. II Průběh křesťanského shromáždění	69

Seznam zkratek

- 1J – První list Janův
- 1K – První list Korintským
- 1Te – První list Tesalonickým
- CČSH – Církev československá husitská
- Ef – List Efezským
- J – Jan
- Ko – List Koloským
- L – Lukáš
- Mk – Marek
- Mt – Matouš
- n. l. – našeho letopočtu
- Ř – List Římanům
- SPbCU – St. Petersburg Christian University
- Sk – Skutky apoštolů
- str. – stránka
- srov. – srovnej s
- sv. – svatý
- zejm. – zejména
- Ž – Žalmy
- Žd – List Židům

Úvod

Představení zkoumaného tématu Eucharistie u raných křesťanů

Diplomová práce se zaměří na porovnání přístupů ke svátosti Večeře Páně u tří významných teologů z různých církevních tradic. Hlavními zdroji práce budou díla Valerie Alikina z evangelické církve, Daniela Cardóa z katolické církve a z anglikánské církve pohled Andrewa Briana McGowana. Cílem je analyzovat jejich pohledy na eucharistii v raném křesťanství a zhodnotit, jaké různé pohledy z toho mohou plynout pro současnou teologii a praxi.

Zajímavým aspektem této studie je různorodost konfesního pozadí a geografického původu autorů. Alikin pochází z Ruské federace, Cardó má své kořeny v Latinské Americe a McGowan v Austrálii. Tato rozmanitost slibuje bohatou paletu pohledů na dané téma.

Při srovnávání těchto rozdílných pohledů očekávám, že vyvstanou jak shody, tak i určité rozdíly. Jednou z klíčových otázek, kterou se budu snažit zodpovědět, je míra vlivu konfesní příslušnosti na přístup k eucharistii. Zároveň se pokusím zjistit, zda lze v některých případech rozpoznat bezkonfesní metodickou neangažovanost v přístupu k tomuto tématu.

V práci budou nejdříve představeny jednotliví autoři a jejich odborné práce, ze kterých budu vycházet. Následující kapitoly budou věnovány detailnímu rozboru jejich výkladu eucharistie. Důležitou součástí práce bude srovnání pojetí eucharistie v Církvi československé husitské, kde budu pracovat se schválenými dokumenty CČSH.¹ Jednotlivé části jsou pro porovnání s CČSH rozděleny do jednotlivých bodů vycházející z liturgie dr. Karla Farského, podrobněji v kapitole Metodologie a struktura práce.

Práce by tím měla poskytnout ucelený pohled na problematiku eucharistie v různých křesťanských tradicích a přispět tak k lepšímu vzájemnému porozumění

---

¹ Základy víry CČSH, Agenda CČSH, Bohoslužebná kniha

mezi církvemi v otázce uznávání a praxe této klíčové svátosti.² Doufám, že toto zkoumání pomůže překlenout některé rozdíly a podpoří další dialogy mezi různými denominacemi ohledně jejich chápání a slavení eucharistie.

Představení jednotlivých autorů

Valeriy Alikin

Valeriy Alikin (narozen 1974) je významný teolog a odborník na ranou křesťanskou církev. V současnosti zastává pozici profesora a vedoucího katedry biblických studií na Petrohradské křesťanské univerzitě (SPbCU) v Rusku.³

Jeho specializace zahrnuje několik klíčových oblastí:

- Exegetika a teologie evangelí
- Exegetika a teologie apoštola Pavla
- Metody teologického výzkumu
- Biblická hermeneutika
- Teologie Starého zákona
- Novozákonní řečtina

Alikinův výzkum se vyznačuje inovativním přístupem, který reflektuje nejnovější trendy v oboru. V posledních letech se odklání od dříve dominantní literárně-kritické metody a zaměřuje se na historicko-sociologický přístup ke studiu raného křesťanství. Ve svém bádání zkoumá materiální kulturu helénistického světa jako kontext pro formování prvních křesťanských komunit.

---

² Některé církve již uznávání eucharistie řešily a řeší dokumenty např. Leuenberská konkordie (1973), text z Limy (1982) a Porvoo Common Statement (1992)

³ Sankt-Peterburgskij Bogoslovskij Institut [online]. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij Bogoslovskij Institut, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://spbcu.ru>

Významnou součástí jeho práce je analýza sociologických aspektů shromáždění prvních křesťanů. Zabývá se otázkami času a místa setkávání, sociální struktury společenství a vztahů mezi účastníky těchto setkání.⁴ Jeho výzkum se opírá o pečlivé studium novozákonních textů a děl autorů druhého a třetího století. Věnuje zvláštní pozornost zkoumání liturgických praktik raných křesťanských společenství a analýze projevů religiozity v každodenním životě prvních křesťanů. Cílem jeho výzkumu je prohloubit porozumění životu a praktikám rané křesťanské církve v kontextu helénistického světa.

Svým přístupem významně přispívá k paradigmatickému posunu v této oblasti teologického bádání a otevírá nové perspektivy pro pochopení počátků křesťanství. Jeho práce tak má zásadní význam pro současné chápání raného křesťanství a jeho vývoje v kontextu helénistické kultury.⁵

Pro svoji práci jsem si vybral jeho uznávané dílo *The earliest History of the Christian Gathering*⁶. Alikin ve své práci předkládá nový pohled na původ a vývoj raně křesťanských shromáždění. Autor se zaměřuje na období prvních tří století našeho letopočtu a zkoumá, jak se formovaly křesťanské bohoslužebné praktiky v kontextu řecko-římské kultury.⁷ Klíčovým argumentem jeho práce je, že raně křesťanská shromáždění nelze chápat izolovaně, ale je třeba je vnímat v širším kontextu společenského života antického světa. Alikin poukazuje na podobnosti mezi křesťanskými setkáními a hostinami pořádanými různými náboženskými a společenskými sdruženími té doby. Kriticky přehodnocuje starší teorie, které odvozovaly křesťanské bohoslužebné prvky především ze synagogální praxe. Místo toho navrhuje komplexnější pohled, který bere v úvahu jak židovské, tak helénistické vlivy. Jeho práce je rozdělena do několika kapitol, které postupně analyzují různé aspekty raně křesťanských shromáždění – od jejich časového určení a místa konání až

---

⁴ Viz příloha č. I a II

⁵ ALIKIN, Valeriy. Valeriy Alikin [online]. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij Bogoslovskij Institut, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://spbcu.ru/member/alikin/?lang=en>

⁶ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*. Leiden: Brill, 2010. ISBN 978-90-04-19070

⁷ Viz příloha č. II

po jednotlivé rituální prvky jako čtení, kázání, modlitby a eucharistie. Zvláštní pozornost je věnována vývoji ranních bohoslužeb, které se postupně vyvinuly vedle večerních setkání. Alikin zde nabízí nové hypotézy o důvodech tohoto vývoje. Metodologicky práce kombinuje pečlivou analýzu písemných pramenů s poznatky z oblasti sociologie náboženství a kulturní antropologie. V této práci autor pracuje se širokým spektrem zdrojů, včetně křesťanských, židovských a pohanských textů. Alikinova studie představuje významný podnět k bádání o raném křesťanství a nabízí nám nové perspektivy pro pochopení formativního období křesťanské liturgie. Její přínos spočívá zejména v důsledném zasazení křesťanských praktik do širšího kulturního kontextu antického světa.⁸

Daniel Cardó

Daniel Cardó je významný katolický teolog a kněz původem z Peru. Narodil se v Limě, ale většinu své akademické a pastorační kariéry strávil ve Spojených státech. V současnosti zastává prestižní pozici držitele katedry liturgických studií Benedikta XVI. na semináři sv. Jana Vianneye v Denveru.⁹ Zároveň působí jako hostující profesor na Augustinově institutu¹⁰, také v Denveru. Vedle své akademické činnosti se věnuje i pastorační práci jako farář v kostele Holy Name.¹¹

Cardó je autorem několika významných teologických publikací. Jeho kniha "Kříž a eucharistie v raném křesťanství" vydaná v roce 2019 u Cambridge University Press se zabývá liturgickým a teologickým vývojem v prvních staletích křesťanství. V roce 2020 vydal dílo "Co to znamená věřit? Víra v myšlení Josepha Ratzingera", ve kterém se

---

⁸ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 1–15

⁹ Faculty & Staff [online]. Denver: St. John Vianney Theological Seminary, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://sjvdenver.edu/seminarians/faculty-staff/>

¹⁰ Augustine Institute [online]. Greenwood Village: Augustine Institute, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://www.augustineinstitute.org/>

¹¹ Rev. Daniel Cardo [online]. Denver: Archdiocese of Denver, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://archden.org/rev-daniel-cardo/>

věnuje teologii bývalého papeže Benedikta XVI. Jeho nejnovější kniha "Umění kázání: Teologický a praktický úvod" má vyjít u Catholic University of America Press a slibuje být cenným příspěvkem pro kazatele i studenty homiletiky.

Je též uznávaným odborníkem na liturgii a teologii Josepha Ratzingera. Jeho práce spojuje hlubokou znalost teologie s praktickými pastoračními zkušenostmi, což z něj činí vyhledávaného autora a přednášejícího v oblasti liturgických studií a systematické teologie.

Pro svou práci jsem si vybral jeho odbornou publikaci *The Cross and the Eucharist in Early Christianity*.¹² Daniel Cardó ve své publikaci přináší hlubokou analýzu vztahu mezi křížem a eucharistií v raně křesťanské tradici. Zaměřuje se převážně na období od 4. do 8. století, které považuje za klíčové pro formování liturgické praxe a též teologického chápání eucharistie. Cardó vychází z pečlivého studia primárních pramenů, zejména patristických textů a římských liturgických dokumentů. Tímto přístupem se snaží překlenout možnou propast mezi teologickou reflexí a liturgickou praxí. Významným aspektem práce je její zasazení do kontextu současných diskusí o liturgii, především v návaznosti na reformy II. vatikánského koncilu. Autor se kriticky vyrovnává s různými interpretacemi eucharistie, ať už jako oběti nebo jako hostiny. Ústředním argumentem knihy je tvrzení, že kříž představuje nezbytný hermeneutický klíč k pochopení eucharistie. Systematicky zkoumá, jak byl kříž přítomen v eucharistické slavnosti jako idea, gesto a také jako fyzický předmět. Jeho práce je strukturována do tří hlavních částí. První dvě kapitoly se věnují analýze patristických a liturgických pramenů, zatímco třetí kapitola aplikuje získané poznatky na současné liturgické otázky. Cardó přináší cenné postřehy k několika aktuálním tématům, včetně problematiky umístění kříže na oltáři a vztahu mezi Poslední večeří a křížem v kontextu chápání eucharistie jako hostiny. Přínos této publikace spočívá především v důkladném prozkoumání historického vývoje vztahu mezi křížem

---

¹² CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. ISBN 978-1-108-48323-0

a eucharistií. Následně ve své práci aplikuje tyto poznatky na současnou liturgickou praxi a teologii.¹³

Andrew Brian McGowan

Australský historik raného křesťanství a anglikánský kněz Andrew McGowan (narozen 1961) se ve svém bádání zaměřuje na rituály, jídlo a ideje s nimi spojené v antickém i moderním světě. Své vzdělání získal na prestižních institucích – bakalářský titul na University of Western Australia, teologický titul na Melbourne College of Divinity a doktorát na University of Notre Dame.

Od roku 2014 zastává McGowan pozici děkana Berkeley Divinity School na Yale University a profesora anglikánských studií a pastorální teologie na McFaddinu.¹⁴ Jeho výzkum se soustředí především na život raných křesťanských komunit a aspekty současného anglikánství. McGowanovo bádání významně přispělo k novému pohledu na raně křesťanskou eucharistickou praxi ve vztahu k antickým stravovacím zvyklostem a hostinám.

Mezi jeho stěžejní díla patří "Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals" (Oxford, 1999), kde zkoumá roli jídla a pití v raně křesťanských rituálních hostinách. V nejnovější knize "Ancient Christian Worship" (Baker Academic, 2014) popisuje diskurzivní a rituální praxi v rané církvi, včetně využití hudby a řeči, a uznává rozmanitost raně křesťanské víry a praxe.

Před příchodem na univerzitu v Yale působil McGowan jako rektor Trinity College na University of Melbourne a též jako kanovník katedrály sv. Pavla v Melbourne. Byl členem generální synody australské anglikánské církve a její doktrinární komise, kde přispíval k diskusím o environmentální teologii, restorativní justici a teologii bohoslužby. Je také šéfredaktorem Journal of Anglican Studies a aktivně se zapojuje do

---

¹³ CARDÓ, Daniel. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 1–12

¹⁴ MCGOWAN, Andrew. Andrew McGowan [online]. New Haven: Yale Divinity School, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://divinity.yale.edu/faculty-and-research/yds-faculty/andrew-mcgowan>

odborné diskuse prostřednictvím svého blogu Andrew's Version¹⁵ a účtů na sociálních sítích. Jeho současný výzkum se zaměřuje na to, jak rané křesťanské a jiné starověké středomořské skupiny používaly, měnily a vytvářely pojmy oběti.

McGowanův interdisciplinární přístup, kombinující metody historické analýzy, antropologie a religionistiky, přináší nové pohledy na známé texty a praktiky raného křesťanství. Jeho práce tak významně přispívá k hlubšímu porozumění sociálním a kulturním kontextům, v nichž se formovalo rané křesťanství, a má zásadní význam pro současné bádání v oblasti raných křesťanských studií a liturgiky.¹⁶

Pro svoji práci jsem si vybral jeho odbornou publikaci *Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*.¹⁷ Andrew McGowan ve své práci přináší nový pohled na vývoj eucharistické praxe v raném křesťanství. Autor se zaměřuje především na období 2. a 3. století. Konkrétně na rozmanitost eucharistických tradic v kontextu širších kulturních a sociálních významů jídla v antickém světě. Hlavním přínosem McGowanovy práce je důraz na různorodost eucharistických praktik v raném křesťanství. Autor zpochybňuje tradiční představu o jednotné formě eucharistie. Poukazuje na existenci alternativních tradic, včetně používání chleba a vody místo vína nebo úplného vynechání kalicha. McGowan zasazuje své bádání do širšího kontextu antropologických a sociologických teorií o významu jídla a stravování. Tímto interdisciplinárním přístupem se snaží odhalit nové vrstvy významů spojených s eucharistickou praxí raných křesťanů.¹⁸

---

¹⁵ MCGOWAN, Andrew B. Liturgical Theology [online]. Substack, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://abmcg.substack.com/>

¹⁶ MCGOWAN, Andrew. Andrew McGowan [online]. New Haven: Yale University, Department of Religious Studies, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://religiousstudies.yale.edu/people/andrew-mcgowan>

¹⁷ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*. Oxford: Clarendon Press, 1999. ISBN 0-19-826972-2

¹⁸ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str. 1–21

Metodologie a struktura práce

Pro zpracování tématu Eucharistie u raných křesťanů bude v této diplomové práci použita především metoda komparace. Tato metoda umožní systematické srovnání přístupů tří vybraných badatelů z různých církevních tradic – Valeriye Alikina, Daniela Cardóa a Andrewa Briana McGowana s následným porovnáním s dokumenty CČSH.

Postup práce bude následující:¹⁹

Heuristická fáze:

Shromáždění relevantních pramenů a literatury

Důkladné studium klíčových děl vybraných autorů

Analytická fáze:

Kritická analýza textů jednotlivých badatelů

Identifikace klíčových témat a konceptů v jejich přístupech k eucharistii

Komparativní fáze:

Systematické srovnání pohledů autorů na vybrané aspekty eucharistie

Hledání shod a rozdílů v jejich interpretacích

Syntéza:

Formulace závěrů vyplývajících z komparace

Zhodnocení vlivu konfesní příslušnosti na přístup k eucharistii

Aplikace:

Srovnání zjištěných poznatků s pojetím eucharistie v CČSH

Reflexe významu výsledků pro současnou teologickou praxi

---

¹⁹ TESAŘOVÁ, Drahomíra. *Jak napsat diplomovou práci*. Praha: Husův institut teologických studií, 2002. ISBN 80-7000-325-1, str. 9-12

V průběhu práce bude kladen důraz na objektivitu a kritický přístup k pramenům. Zvláštní pozornost bude věnována možným metodologickým rozdílům mezi autory a jejich vlivu na interpretaci eucharistie. Cílem je nejen porovnat jednotlivé přístupy, ale také přispět k hlubšímu porozumění komplexnosti eucharistické teologie v různých křesťanských tradicích. Poslední kapitola bude věnována porovnání svátosti eucharistie u jednotlivých autorů s dokumenty Církve československé husitské.

1. Biblické kořeny eucharistie

Než přejdeme k textům u jednotlivých autorů a jejich analýze, připomeňme si stručně ustanovení eucharistie dle Písma.

Základem jsou eucharistické pasáže v synoptických evangeliích, kdy Ježíš s apoštoly sdílel poslední společné jídlo před svým zatčením a ukřižováním. Ježíšova slova během Poslední večeře, "Toto je mé tělo... Toto je má krev..." (Mt 26, 26-28; Mk 14, 22-24; L 22, 19-20), jsou považována za ustanovení eucharistie a základ pro poznání reálné přítomnosti. Neměli bychom opomenout Pavlův První list Korintským 11, 23-25. V němž je popsána Poslední večeře následovně. Při Poslední večeři Ježíš nejprve vzdal díky (ευχαριστήσας) nad chlebem a poté zakončil jídlo vzdáním díky nad kalichem. Avšak podle Prvního listu Korintským 10,16 byly požehnání při Večeři Páně vysloveny v pořadí kalich a pak chléb. Již v samotném Pavlově listu nacházíme dvě možné varianty. Jsou navržena různá vysvětlení, jak sladit rozdíl v pořadí modliteb díkyvzdání v 1K 10, 16 a 1K 11, 23-25. S jedním z nich přichází autor Casper: "*Nicméně zdá se být lepší pečlivě rozlišovat Pavlův popis církevního obřadu Večeře Páně od příběhu o Ježíšově Poslední večeři. Zpráva o pravidelném společném jídle křesťanských shromáždění by neměla být protihráčem nebo sladěna s příběhy o Ježíšově Poslední večeři. Není třeba vysvětlovat rozdíly mezi zprávou o Večeři Páně nebo Eucharistii církve a etiologickým příběhem o Ježíšově Poslední večeři. Poslední večeře není Večeří Páně, i když příběh o Poslední večeři vznikl jako etiologie Večeře Páně.*"²⁰ Bude zajímavé jak a zda tyto rozdíly budou zkoumaní autoři interpretovat nebo se zaměří na jiné výzvy.

Eucharistie také sehrála a hraje klíčovou roli jako silný tvůrce společenských vazeb. Byla a je chápána jako zdroj jednoty mezi věřícími, aby společně oslavovali Kristovu oběť a přijímali jeho tělo a krev.²¹

---

²⁰ CASPER, Charles, LUKKEN, Gerard, ROUWHORST, Gerard (eds.). *Bread of Heaven: Customs & Practices Surrounding Holy Communion Essays in the History of Liturgy & Culture*. Peeters Pub & Booksellers, 1995. 276 stran. ISBN 978-9039005217, str. 11-39, zejm. 23-28.

²¹ SPINKS, Bryan D. *Do This in Remembrance of Me: The Eucharist from the Early Church to the Present Day*. London: SCM Press, 2013. ISBN 978-0-334-04643-7, str. 105

2. Výklad eucharistie u jednotlivých autorů

Teologický význam Poslední večeře je vícerozměrný. Můžeme ji rozdělit do pěti bodů a to: ustanovení Večeře Páně, obětování, zpřítomnění, památku (anamnesis) a eschatologický rozměr. Toto rozdělení jsem vybral na základě členění v liturgii CČSH od dr. Karla Farského²² a pro následné porovnání s texty Církve československé husitské.

2.1 Ustanovení Večeře Páně

Podle Alikina Ježíšovo tělo a krev úzce souvisí s myšlenkou, že Ježíš zemřel za druhé, a také s představou společné jednoty Ježíše s jeho následovníky. Všichni se tak skrz eucharistii mohli podílet na Ježíšově vzkříšeném životě a jeho ospravedlnění. Výskyt prvku "ὕπερ + genitiv"²³ v interpretačních slovech u Pavla a Marka ukazuje, že chléb a víno představují Ježíše v jeho smrti a vzkříšení. Podle Pavlova a Markova pohledu se tak při slavení Večeře Páně člověk účastní jeho smrti a vzkříšení. Následně byl tento výklad připisován samotnému Ježíši. Z úcty k němu křesťané odvozovali svou společnou hostinu od Ježíšova pověření. Mohli tak ustanovovat Večeři Páně jako vycházející z Ježíšova příkazu tím, že mu vložili do úst slova "činite to... (τοῦτο ποιεῖτε...)", která lze vzhledem k přítomnému času rozkazovacího způsobu lépe přeložit jako "pokračujte v konání tohoto". Tato slova činí podle Alikina z Ježíše zakladatele církevní Večeře Páně.²⁴

---

²² BUTTA, Tomáš (ed.). *Bohoslužebná kniha Církve československé husitské*. Vyd. 2. Blahoslav (Církev československá husitská). Praha: Církev československá husitská, 2004. ISBN 80-7000-660-9, str. 25-66

²³ FRYŠ, Petr; NÁPRAVNÍK, Pavel a PETKEVIČ, Vladimír (ed.). *Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece : Nestle-Aland, 27. vyd. ; Nový zákon : český ekumenický překlad*. Přeložil Josef ŠIMANDL. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-38-5, str. 1744 ὕπερ + genitiv má tyto významy: pro, za, ve prospěch, za, místo, kvůli, pro, ohledně.

²⁴ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 118.

Cardó doplňuje Alikina o tvrzení, že klíčem k vyváženosti chápání různých prvků ustanovení eucharistie je potřeba přihlídnout k textové tradici²⁵ a vidět ustanovení eucharistie spojené se svátostí kříže. Proto je rozumné vycházet z kanonického čtení přijaté a zachované tradice. V té je Poslední večeře úvodním aktem utrpení vrcholícím na kříži a naplněním ve vzkříšení.²⁶

McGowan se ve své analýze ustanovení eucharistie mimo jiného zaměřuje na apokryfní text Ondřejovy poslední večeře jako na zajímavý příklad eucharistického pojetí. Popisuje jak Ondřej, vědom si svého blížícího konce, uspořádá hostinu připomínající Poslední večeři. Při ní láme chléb a nabízí jej ostatním se slovy: „Přijměte milost, kterou vám Kristus Pán, náš Bůh, dává skrze mne, svého služebníka.²⁷ Autor si všímá, že navzdory zřejmé podobnosti s evangelijním líčením text neobsahuje obvyklé odkazy na tělo a krev. Toto opomenutí podle McGowana není náhodné, ale odráží širší tendenci apokryfních Skutků vyhýbat se tradičnímu obětnímu jazyku. V závěru své úvahy McGowan připouští, že tyto praktiky pravděpodobně nebyly v 6. století v Galii běžné. Domnívá se, že asketický ráz těchto textů mohl rezonovat v prostředí počínajícího a posléze rozvinutého mnišství té doby.²⁸

Shrnutí podkapitoly Ustanovení Večeře Páně

Pokud se podíváme a shrneme práce Alikina, Cardóa a McGowana na téma ustanovení eucharistie dostaneme první pohled na tuto problematiku v rané církvi. Alikin se zaměřuje na lingvistickou analýzu novozákonních textů, zejména na použití

---

²⁵ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation.*, str. 139 a jeho odkaz na Salvatore Marsili, "La 'Cena del Signore' è una Eucaristia," in *Eucaristia: Teologia e Storia della Celebrazione*, eds. S. Marsili et al. (Genova: Casa Editrice Marietti, 1983), str. 11-18.

²⁶ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 139

²⁷ „*Et accipiens panem, gratias agens fregit et dedit omnibus, dicens: "Accipite gratiam quem vobis tradit per me famulum suum Christus dominus Deus noster."* MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, uvedeno v poznámce str. 189

²⁸ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str. 189

fráze "ὑπέρ + genitiv" u Pavla a Marka. Toto spojení podle něj naznačuje, že chléb a víno reprezentují Ježíše v jeho smrti a vzkříšení. Alikin také zdůrazňuje, že raní křesťané chápali eucharistii jako přímé naplnění Ježíšova příkazu, což je patrné z použití přítomného času rozkazovacího způsobu v slovech "τοῦτο ποιεῖτε". Cardó doplňuje Alikinovu analýzu o širší teologický kontext. Zdůrazňuje potřebu chápat ustanovení eucharistie v souvislosti se svátostí kříže a v rámci kanonické tradice. Pro Cardóa je sama Poslední večeře úvodním aktem utrpení, které vrcholí na kříži a naplňuje se ve vzkříšení. McGowan přináší do diskuse nový prvek tím, že se zaměřuje na apokryfní texty, konkrétně na Skutky Ondřejovy. Jeho analýza odhaluje alternativní pojetí eucharistie, které se vyhýbá tradičnímu obětnímu jazyku. McGowan následně spekuluje o možném vlivu těchto textů na asketické mnišské prostředí v 6. století. Co tyto autory spojuje? Je uznání centrálního významu eucharistie v raném křesťanství a její úzké propojení s Kristovou obětí. Všichni tři také zdůrazňují, že eucharistie není pouhým rituálem, ale živým setkáním s Kristem, které má transformativní moc pro věřící. Rozdíly mezi autory spočívají především v jejich přístupech a zdrojích, ze kterých čerpají. Zatímco Alikin se soustředí na lingvistickou analýzu kanonických textů, Cardó pracuje s širší teologickou tradicí a McGowan zahrnuje i apokryfní prameny. Kriticky lze poznamenat, že zatímco Alikin a Cardó se drží spíše tradičního výkladu. McGowanův přístup otevírá nové otázky o rozmanitosti raných eucharistických praktik. Tento souhrn ukazuje, že téma ustanovení eucharistie a interpretace ustanovení procházela složitým vývojem ovlivněným různými teologickými, kulturními a historickými faktory. Pro plné pochopení této problematiky je třeba brát v úvahu jak kanonické, tak i apokryfní prameny. Zároveň je zasazovat do širšího kontextu raně křesťanské teologie a praxe.

V teologickém smyslu se instituce eucharistie nesmí redukovat pouze na historickou událost nebo liturgický předpis. Má hlubší význam, který se dotýká samotného srdce křesťanské víry a praxe. Eucharistie je vnímána jako svátost, skrze kterou se realizuje společenství s Kristem a je zprostředkována jeho spásná milost. Při eucharistické slavnosti dochází k setkání mezi nebeským a zemským, mezi Božím a lidským, kde věřící jsou vtaženi do tajemství Kristova života, smrti a vzkříšení.

Sama eucharistie také znamená, že Ježíš si přeje, aby jeho oběť na kříži byla neustále připomínána a aktualizována v liturgii.²⁹ Tímto způsobem se oběť, která byla jednou přinesena na Golgotě, stává trvalým zdrojem milosrdenství. Eucharistie není také pouze vzpomínkou na minulé události, ale je stále živým a dynamickým setkáním s Kristem, které má moc proměnit životy věřících.³⁰

Teologický význam instituce eucharistie se proto musí zkoumat ve světle Kristovy identity jako Spasitele a jeho účelu v historii spásy. Ježíš, jakožto Vysvětitel a Vyslanec Otce, zavádí eucharistii jako způsob. Tím může být jeho spásná oběť přístupná všem generacím křesťanů. Eucharistie je také znamením naděje a zárukou budoucího plnění Božích slibů, kde se věřící budou účastnit věčné hostiny v Božím království.³¹

2.2 Obětování

Alikin se věnuje významu obětování jako svátostnému charakteru Večeře Páně. Ve své práci vychází z analýzy Pavlova pojetí Večeře Páně, a to z Prvního listu Korintským.³² Předpokládá, že apoštol chápe toto společné jídlo jako více než jen běžnou hostinu. Pavel zdůrazňuje svátostný charakter Večeře Páně, který úzce souvisí s tématem oběti a obětování. Podle něho se v Pavlově interpretaci stávají chléb a víno prostředky, skrze něž se věřící spojují s Kristovým tělem a krví. Toto spojení nemáme chápat pouze symbolicky, ale jako reálnou participaci na Kristově smrti a vzkříšení. Pavel píše: "*Není kalich požehnání, za nějž děkujeme, účastí na krvi Kristově? A není chléb, který lámeme, účastí na těle Kristově?*" (1K 10,16). Tato formulace naznačuje, že Pavel chápe Večeři Páně jako svátostné zpřítomnění Kristovy oběti. Obětní aspekt je podle Alikina dále zdůrazněn Pavlovým použitím tradice o ustanovení Večeře Páně. Když

---

²⁹ Srovnej s 1K 11,26

³⁰ Srovnej s Žd 9,11-12

³¹ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 114

³² Viz příloha č. II

cituje Ježíšova slova *"Toto je mé tělo, které se za vás vydává"* (1K 11,24), apoštol Pavel tak explicitně spojuje Večeři Páně s Kristovou obětí na kříži. Tím se stále vytváří most mezi historickou událostí Kristovy smrti a její aktualizací v životě věřících skrze eucharistickou slavnost. Alikin ve své práci poukazuje na to, že apoštol Pavel používá obětní terminologii, aniž by přímo označil Večeři Páně za oběť. Místo toho mluví o "zvěstování smrti Páně" (1K 11,26). Toto zvěstování podle Alikina lze chápat jako svého druhu obětní úkon, v němž se věřící aktivně podílejí na Kristově spásném díle. Autor si všímá, apoštolova varování před "nehodným" přijímáním (1K 11,27-29), což naznačuje, že chápe elementy chleba a vína jako nositele skutečné Kristovy přítomnosti. Toto pojetí podporuje tezi o svátostném a obětním charakteru Večeře Páně u raných křesťanů. Podle Alikina tak v kontextu korintské obce Pavel používá téma Kristovy oběti jako základ pro etické napomenutí.³³ Skutečnost, že věřící participují na Kristově oběti, má podle Pavla vést k proměně jejich chování, zejména k překonání sociálních rozdílů a k vzájemné péči.³⁴

Na rozdíl od Alikina přichází Cardó s hlubokou analýzou vztahů mezi eucharistií a symbolem kříže. Předkládá ve své publikaci citace a soubory odkazů, které dle jeho interpretace ilustrují chápání eucharistie u raných křesťanů jako plod Kristovy oběti na kříži. Klíčovým tématem, které Cardó rozvíjí, je pojetí Eucharistie jako "pokrmu života" pocházejícího z Kříže a skrz Kříž. Dokládá to citacemi několika významných církevních otců. Sv. Jeroným dle jeho výkladu hovoří o "duchovní památce", která se naplňuje skrze Kristův kříž. Tomuto pojetí máme rozumět, že eucharistická oběť je chápána jako aktualizace Kristovy oběti na kříži.³⁵ Svoji argumentaci opírá též o afrického donatistu Tyconiusa (cca 330–390), který přirovnává Krista na kříži ke stromu života, který poskytuje "pokrm života a svátost nebeského chleba".³⁶ Tato metafora podle výkladu

---

³³ Pavlovo etické napomenutí nalezneme též v Ř 12, 1-2, Ef 5, 1-2, F 2, 5-8, 1K 5,7 a Ko 3, 12-14

³⁴ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 103-108

³⁵ Velmi podobně se o tom zmiňuje V. Alikin (Tím se stále vytváří most mezi historickou událostí Kristovy smrti a její aktualizací v životě věřících skrze eucharistickou slavnost.) v publikaci: ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 103-108

³⁶ Srovnej s J 6,35.61

Cardóa propojuje starozákonní symboliku s novozákonní teologií eucharistie. Cardó v souvislosti s obětí zmiňuje sv. Augustina, jenž explicitně spojuje přijímání Kristova těla s "živením se z Pánova Kříže". Tato formulace naznačuje, že pro Augustina není eucharistie pouze symbolickým připomenutím, ale skutečnou participací na Kristově oběti. Dalším autorem, ze kterého Cardó vychází je sv. Paulinus z Noly (355–431), který tuto myšlenu Tyconiuse rozvádí dále, když píše o těle přibitém na kříž jako o pokrmu a o krvi z kříže jako o nápoji života. Podle Cardóa jeho poetické vyjádření zdůrazňuje reálnou přítomnost Krista v eucharistických darech. Na rozdíl od Alikina se více Cardó opírá o Janovo evangelium (J 19,34), kde je vylití krve a vody z Kristova boku chápáno jako symbol zrození svátostí, především eucharistie a křtu. Tato exegeze dále podle Cardóa posiluje silné spojení mezi křížem a svátostným životem Církve.³⁷ Jím předložených citací vyplývá, že raně křesťanští autoři chápali eucharistii nikoli jako izolovaný rituál, ale jako integrální součást celého Kristova spásného díla, které vrcholí na samotném kříži. Eucharistie je v tomto pojetí nejen připomínkou, ale také zpřítomněním a aplikací plodů Kristovy oběti v životě věřících. Cardóova analýza tak přispívá k hlubšímu pochopení patristických kořenů eucharistické teologie a nabízí cenné podněty pro současnou teologickou reflexi vztahu mezi Křížem a Eucharistií. Podle Cardóa nesmíme zapomínat na významný aspekt v raně křesťanském pojetí oběti, a to na důraz mezi kontinuitou a Poslední večeří s eucharistickou praxí církve. Oběť, která dle něho byla zahájena při Poslední večeři, nachází své pokračování v "posvátných tajemstvích Církve".³⁸

McGowan se na rozdíl od předešlých autorů zabývá podrobněji tématem obětování od řecko-římského, židovského až po křesťanské, a to z pohledu použitých „obětovaných“ potravin. Pro porovnání s předešlými autory se zaměříme u McGowana na křesťanský pohled. Ve své analýze raně křesťanských eucharistických praktik předkládá komplexní obraz vývoje obětních prvků a jejich následné možné

---

³⁷ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 24-30

³⁸ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 45

interpretace. Jeho práce se opírá o širokou škálu pramenů, od novozákonních textů po patristickou literaturu. Nabízí nám velmi detailní pohled na rozmanitost eucharistických tradic v prvních staletích křesťanství. Ústředním tématem jeho analýzy je používání chleba a vína jako hlavních obětních prvků v eucharistii. Tím se neliší od předchozích dvou autorů. Poukazuje však na to, že tato praxe se etablovala velmi brzy v mnoha křesťanských komunitách, přičemž její kořeny lze vysledovat až v Markově evangeliu o Poslední večeři (Mk 14,25) a dalších odkazech. McGowan však upozorňuje na složitost historického vývoje těchto narativů a zdůrazňuje, že nejstarší literární verze, kterou máme k dispozici, pochází od Pavla (1K 11,23-9). Zajímavým aspektem jeho práce je teze, že ne všechny rané eucharistické tradice zahrnovaly víno. Některé komunity používaly pouze chléb a vodu. Například tradice popsaná v Didaché zmiňuje víno, ale bez explicitního odkazu na Poslední večeři. Toto zjištění dle McGowana zpochybňuje zjednodušující představy o uniformitě raných eucharistických praktik. Analyzuje následně svědectví raných církevních otců o používání vína v eucharistii. Cituje například Papiase (v Irenejovi, Adv. Haer. 5.33.3), Ireneje samotného (Adv. Haer. 5.1.3) a gnostika Marka (v Irenejovi, Adv. Haer. 1.13.2). Tyto zdroje naznačují, že použití vína bylo rozšířené, ale ne univerzální. Též věnuje zvláštní pozornost kontroverzím ohledně obsahu eucharistického kalicha. Zmiňuje, že někteří raní autoři, jako je Ignác z Antiochie, se o obsahu kalicha vůbec nezmiňují. Zatímco jiní, jako Justin Mučedník, jsou v této otázce nejednoznační. McGowan poukazuje na to, že Irenej, Klement a další museli polemizovat proti používání vody místo vína v kalichu, což svědčí o existenci různých praktik. Významnou část McGowanovy analýzy tvoří diskuse o používání chleba v eucharistii. Autor zdůrazňuje, že v novozákonních textech není specifikováno použití nekvašeného chleba (ἄζυμος), a to ani v popisech samotné Poslední večeře. Toto zjištění nám dle něho otevírá otázky o vztahu mezi eucharistickou praxí a židovskou pesachovou tradicí. Zmiňuje a zkoumá neobvyklé eucharistické praktiky. Jako je používání sýra skupinou známou jako Artotyritai. Cituje Epifania ze Salaminy (Pan. 49.1.1, 49.2.6) a další autory, kteří o této praxi informují. Tato diskuse opět ilustruje rozmanitost raných křesťanských rituálních praktik, a to použití i mléka, medu,

oleje, soli, ovoce, zeleniny či samotné ryby jako symbolu Ježíše Krista.³⁹ Tím vyvstává plno otázek o jejich možné následné teologické interpretaci.⁴⁰ Lze říci, že McGowanův výzkum přináší pro nás další poznatky o vývoji eucharistické oběti v rané církvi. Jeho práce ukazuje rozmanitější rané křesťanské praxe s tím, že interpretace eucharistie jako oběti procházela složitým vývojem ovlivněným různými teologickými a kulturními faktory.

Shrnutí podkapitoly Obětování

Shrnutí prací Alikina, Cardóa a McGowana na téma obětování v kontextu eucharistie přináší další pohled. Alikin se zaměřuje především na Pavlovo pojetí Večeře Páně, které chápe jako svátostné zpřítomnění Kristovy oběti. Zdůrazňuje, že Pavel používá obětní terminologii, aniž by přímo označil Večeři Páně za oběť. Místo toho mluví o "zvěstování smrti Páně" (1K 11,26), což Alikin interpretuje jako svého druhu obětní úkon. Cardó naproti tomu analyzuje vztah mezi eucharistií a symbolem kříže, přičemž vychází z patristických pramenů. Jeho práce ukazuje, jak raní církevní otcové chápali eucharistii jako "pokrm života" pocházející z Kristova kříže. Cardó zdůrazňuje kontinuitu mezi Poslední večeří a eucharistickou praxí církve. McGowan přistupuje k tématu z širší perspektivy a zkoumá vývoj obětních prvků v eucharistii. Jeho práce odhaluje rozmanitost raných eucharistických praktik, včetně používání různých potravin kromě chleba a vína. McGowan poukazuje na složitost historického vývoje eucharistických narativů a zpochybňuje zjednodušující představy o uniformitě raných praktik. Co tyto autory spojuje je důraz na centrální význam Kristovy oběti pro pochopení eucharistie. Všichni tři uznávají, že raní křesťané chápali eucharistii jako více než jen symbolické připomenutí, ale jako skutečnou participaci na Kristově oběti. Rozdíly mezi autory spočívají především v jejich požitých a zdrojích, ze kterých čerpají.

---

³⁹ ΙΧΘΥΣ (Ι - Ιησούς = Ježíš X - Χριστός = Kristus Θ - Θεού = Boží Υ - Υιός = Syn Σ - Σωτήρ = Spasitel), Dohromady tedy ΙΧΘΥΣ znamená "Ježíš Kristus, Boží Syn, Spasitel". Tento symbol byl používán raně křesťanskou církví jako tajné znamení pro rozpoznání věřících v době pronásledování.

⁴⁰ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str. 89-27

Zatímco Alikin se soustředí na Pavlovy texty, Cardó pracuje s širším spektrem patristických pramenů a McGowan zahrnuje i archeologické a liturgické zdroje. To vše nám ukazuje, že téma obětování v kontextu eucharistie je opět mnohohrstevnaté. I dnes se setkáváme s použitím např. hroznové šťávy místo vína u Církve adventistů sedmé dne. Teologická reflexe nad obětí v kontextu eucharistie proto zahrnuje hluboké zamýšlení nad tím, jak Kristova oběť transformuje pochopení oběti, lásky a společenství ve vztahu k Bohu a k bližním.⁴¹ Je to pozvání pro věřící, aby se stali součástí této oběti a žili ji ve svém každodenním životě.⁴²

2.3 Zpřítomnění

V Alikinově analýze raně křesťanských textů se ukazuje, že pojetí eucharistie jako zpřítomnění Kristovy oběti se vyvíjelo postupně. Ve své práci zmiňuje Ignáce z Antiochie (cca 110 n.l.), jenž používá termín σάρξ (tělo)⁴³ místo σῶμα (tělo)⁴⁴. Podle Alikina tím zdůrazňuje reálnou přítomnost Krista v eucharistických darech. Zmiňuje Ignácovu tezi o eucharistii jako o "léku nesmrtelnosti" (φάρμακον ἀθανασίας), což naznačuje víru v její transformativní moc.⁴⁵ Věnuje se Justinu Mučedníkovi (cca 150 n.l.),⁴⁶ který rozvíjí Ignáce a explicitně spojuje eucharistické prvky s vtěleným Kristem: "eucharistický pokrm je tělem a krví vtěleného Ježíše" (σαρκοποιηθέντος). Justinovo

---

⁴¹ Srovnej s 1J 3,16

⁴² Srovnej s Ř 12,1

⁴³ FRYŠ, Petr; NÁPRAVNÍK, Pavel a PETKEVIČ, Vladimír (ed.). *Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece: Nestle-Aland, 27. vyd. ; Nový zákon : český ekumenický překlad*. Přeložil Josef ŠIMANDL. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-38-5, str. 1721 vysvětluje σάρξ jako tělo a to jeho hmotnou stránku; lidskou bytost, člověka; tělesnost, přirozenost, přirozená stránka člověka; pomíjivost; hříšnost; sídlo hříšné žádostivosti.

⁴⁴ FRYŠ, Petr; NÁPRAVNÍK, Pavel a PETKEVIČ, Vladimír (ed.). *Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece: Nestle-Aland*, str. 1721 vysvětluje σῶμα jako tělo (přeneseně např. o církvi), též mrtvé tělo, mrtvola, těleso, skutečnost, otrok.

⁴⁵ Ignác z Antiochie vycházel z J6, 48-51. Ježíš v evangeliu mluví o sobě jako o „chlebu života“; a slibuje věčný život těm, kdo jedí tento chléb, který je jeho tělem. To se dá chápat jako předobraz eucharistie a její role v přinášení věčného života věřícím viz. SCHERMAN, Th. "Zur Erklärung der Stelle Epist. ad Eph. 20,2 des Ignatius von Antiocheia." *Theologische Quartalschrift* 92 (1910): 6–19

⁴⁶ Viz příloha II

použití termínu σαρκοποιηθέντος je v Alikinově analýze klíčové, neboť zdůrazňuje fyzickou realitu Kristovy přítomnosti v eucharistii. Zajímavé je, že raní autoři jako Pavel (1K 11,23-26) a text Didaché nepoužívají explicitní jazyk proměnění. Přesto Pavel mluví o "účasti na těle a krvi Kristově" (1K 10,16), což může naznačovat určitou formu reálné přítomnosti. Následně Irenej (cca 180 n.l.) přináší nový pohled, když píše o "dvou realitách" v eucharistii – pozemské a nebeské. Alikin tento Irenejův pohled vnímá jako předchůdce pozdější nauky o transsubstanciaci. Setkáváme se zde u Ireneje se spojením eucharistie a s tělesným vzkříšením věřících, což ukazuje na hluboké propojení mezi svátostí a eschatologií. Autor v otázce zpřítomnění si všímá gnostických textů jako je Evangelium podle Filipa (cca 180 n.l.). Ve Filipově evangeliu podle něho nalezneme opět zmínku o reálné přítomnosti. Přítomnost Ježíše Krista je zde však interpretována odlišně. Podle Alikina je v Evangeliu podle Filipa eucharistie prostředkem k dosažení "dokonalého člověka", což kontrastuje s ortodoxním pojetím účasti na Kristově smrti a vzkříšení. Dále se ve svém díle Alikin zabývá dílem Tertuliána (cca 200 n.l.),⁴⁷ který používá termín "sacramentum eucharistiae". Tento termín naznačuje posun k více ritualizovanému chápání eucharistie. Zároveň však trvá na reálné přítomnosti Krista. U Cypriána (cca 250 n.l.) rozlišuje mezi ranní eucharistií (sacrificium matutinum) a večerní agapé, přičemž ranní eucharistii považuje Cyprián za "pravou svátost" (verum sacramentum).⁴⁸ Teologický vývoj ukazuje na vývoj v chápání eucharistie jako specifického rituálu odděleného již od běžného jídla. Alikin uzavírá své pojetí raně křesťanské eucharistie jako sice již na počátku ve svém základu komplexní, ale dále se pak dynamicky rozšiřující. Od počátečního chápání jako je "zpřítomnění" Kristovy oběti se vyvíjelo k sofistikovanějším konceptům proměnění, a to k reálné přítomnosti. Tyto koncepty, ačkoli ještě ne plně rozvinuté, položily základ pro pozdější teologické formulace včetně nauky o transsubstanciaci.⁴⁹

Cardó pro zpřítomnění vychází ve své analýze z raných římských

---

⁴⁷ Viz příloha č. II

⁴⁸ Viz příloha č. I

⁴⁹ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 134-144

sakramentářů a předkládá komplexní pohled na vývoj eucharistické teologie v západní rané církvi. Zaměřuje se především na koncepty zpřítomnění, proměnění a reálné přítomnosti, které ačkoli nejsou explicitně vyjádřeny pozdější scholastickou terminologií transsubstanciace, jsou podle autora jasně přítomny v samotných liturgických textech. Například modlitby v nich obsažené naznačují víru v reálnou změnu podstaty darů. Jako příklad uvádí modlitbu "ut haec oblatio... nobis corpus et sanguis fiat" (aby se tato oběť... stala pro nás tělem a krví). Autor zdůrazňuje časté použití termínu "sacrificium" (oběť) v souvislosti s eucharistií, což podle něj naznačuje chápání mše jako zpřítomnění Kristovy oběti na kříži. Poukazuje na významné texty v Gelasianu, kde jsou konsekrované hostie označeny jako "ipsum sacrificium" (samotná oběť), což podle něj jasně ukazuje na ztotožnění eucharistických darů s Kristovou obětí. Cardó věnuje značnou pozornost konceptu reálné přítomnosti Krista v eucharistii. Všimá si častého označování eucharistických darů jako "hostia" (oběť) a "corpus et sanguis" (tělo a krev). Cituje modlitbu "Hostiam... quam mysteriis caelestibus imbuisti" (Oběť... kterou jsi naplnil nebeskými tajemstvími) jako důkaz víry v reálnou přítomnost. Významnou část své analýzy Cardó věnuje gestu znamení kříže v samotné liturgii. Toto gesto, chápané jako "sphragis" (pečeť). Podle autora je klíčovým prvkem v přenosu Kristovy milosti a moci. Zde ve své práci odkazuje na dílo Řehoře Nysského, čímž poukazuje na hluboké kořeny tohoto konceptu v patristické tradici. Opětovně také zkoumá spojení mezi křížem s eucharistií v liturgických textech. Cituje Gelasianskou modlitbu: "per lignum crucis mundo redemptionem adhibere dignatus es" (skrze dřevo kříže jsi ráčil přinést světu vykoupení), kterou interpretuje jako přímé spojení kříže s eucharistickou obětí. Cardó tím argumentuje, že ačkoli raná římská liturgie nepoužívala pozdější scholastickou terminologii, její chápání eucharistie bylo v souladu s pozdější naukou o transsubstanciaci. Toto tvrzení opírá o analýzu používání pojmů "mysterium" a "sacramentum" v používaných liturgických textech. V závěru své studie Cardó zdůrazňuje, že rané římské sakramentáře obsahují bohatou eucharistickou teologii. Tato teologie jasně naznačuje víru v reálnou přítomnost Krista, proměnění darů se zpřítomněním Kristovy oběti v eucharistii. Podle autora tato analýza poskytuje cenný vhled do vývoje eucharistické teologie v západní církvi a ukazuje na hluboce

zakořeněnou víru v reálnou přítomnost Krista v eucharistii již v raných počátcích křesťanství.⁵⁰

Ačkoliv se McGowan primárně nezaměřuje na otázky zpřítomnění a transsubstanciaci, v jeho analýze raných křesťanských vidíme ucelený pohled na formování eucharistické teologie u raných křesťanů. V tomto tématu se spíše zaměřil na dokumentování rozšířené tradice chleba a vody místo vína v raných křesťanských komunitách, zejména v Sýrii a Malé Asii. Tato praxe naznačuje, že prvotní komunity pravděpodobně nezdůrazňovaly doslovnou přeměnu elementů na Kristovo tělo a krev. To přímo kontrastuje s pozdějším učením o transsubstanciaci. Zmiňuje ve své práci Pseudo-Klementske spisy, konkrétně homilie a rekondici. Zde je chléb popisován jako "asketické a čisté jídlo" (ἀσκητικὸν καὶ καθαρὸν βρῶμα), což naznačuje spíše symbolické než doslovné chápání Kristovy přítomnosti v raných komunitách. Zmiňuje zajímavý vývoj v používané terminologii v apokryfních Skutcích. V nich poukazuje na to, že například v *Acta Andreae* je eucharistie často označována termínem εὐχαριστία ve smyslu samotného chleba, nikoli aktu díkůvzdání. Tento posun může naznačovat vývoj směrem k chápání elementů jako nositelů zvláštní přítomnosti. V pozdějších textech, jako jsou *Skutky Tomášovy*, se objevují odkazy na eucharistii jako "tělo a krev Ježíše" (σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ). To nám již může odrážet postupný posun k realističtějšímu chápání Kristovy přítomnosti v eucharistických elementech. McGowan též upozorňuje na absenci explicitního "obětního jazyka" v raných textech, což kontrastuje s pozdějším důrazem na eucharistii jako oběť. Tento aspekt je podle něho klíčový pro pozdější vývoj učení o transsubstanciaci. Autor argumentuje, že praxe používání chleba a vody může být spojena s asketickými tendencemi v raném křesťanství, které odmítaly víno a maso kvůli jejich spojení s pohanskou obětní praxí. Je důležité zdůraznit, že tradice chleba a vody nebyla univerzální, ale spíše charakteristická pro určité geografické oblasti, teologické proudy v raném křesťanství. McGowanův výzkum ukazuje, že chápání Kristovy přítomnosti v eucharistii prošlo

---

⁵⁰ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 101–181

dlouhodobým vývojem, od převážně symbolického pojetí k postupně realističtějšímu chápání, které nakonec vedlo k formulaci učení o transsubstanciaci. Ve své práci názorně přináší, že proces formování učení o zpřítomnění a proměnění byl ovlivněn nejen teologickými debatami, ale také liturgickou praxí a sociálně-kulturními faktory v následujících staletí.⁵¹

Shrnutí podkapitoly Zpřítomnění

Všichni tři autoři se shodují na postupném vývoji chápání Kristovy přítomnosti v eucharistii od raného křesťanství po pozdější formulace. Jejich práce společně poskytují komplexní pohled na toto téma z různých úhlů.

Ve své práci se Alikin zaměřuje na chronologický vývoj eucharistické teologie, sleduje její proměny od apoštola Pavla přes církevní otce až po gnostické texty. Jeho analýza ukazuje postupný posun od symbolického chápání k realističtějšímu pojetí Kristovy přítomnosti. Zvláště zajímavé jsou jeho postřehy o terminologických změnách, například použití $\sigma\rho\chi$ místo $\sigma\omega\mu\alpha$ u Ignáce z Antiochie. Cardó naproti tomu zkoumá rané římské sakramentáře a odhaluje v nich implicitní víru s reálnou přítomností Krista, ačkoli v této době explicitní terminologie transsubstanciace chybí. Jeho práce objasňuje pochopení liturgického vyjádření zejména v používání termínů jako "sacrificium" a "hostia". McGowan přináší zajímavou perspektivu zkoumáním praxe používání chleba a vody v raných východních komunitách. Toto zjištění naznačuje, že prvotní chápání eucharistie mohlo být méně doslovné, než se často předpokládá. Jeho analýza apokryfních textů také odhaluje různorodost eucharistických praktik a interpretací v raném křesťanství.

Co tyto autory spojuje, je uznání postupného vývoje eucharistické teologie a praxe. Všichni tři poukazují na to, že pozdější učení o transsubstanciaci má kořeny v raných křesťanských textech a praktikách, i když není explicitně formulováno. Rozdíly

---

⁵¹ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str. 201–246

mezi autory spočívají opět především v jejich metodologických přístupech a zdrojích. Zatímco Alikin se soustředí na patristické texty, Cardó analyzuje liturgické prameny a McGowan zkoumá apokryfní literaturu a regionální praktiky.

Z kritického hlediska je třeba zdůraznit, že přístupy Alikina a Cardóa se pohybují v rámci tradičnějších interpretačních schémat, zatímco McGowanovy závěry přinášejí nové perspektivy ohledně diverzity raně křesťanských eucharistických zvyklostí. U jeho poznatku týkající se užívání chleba a vody v eucharistii bych uvítal hlubší analýzu, zejména ve vztahu k postupnému formování nauky o zpřítomnění. Tato zjištění obohacují naše chápání vývoje eucharistické teologie a praxe v prvních staletích křesťanství. Zároveň je třeba podotknout, že McGowanův přístup, ačkoliv inovativní, vyžaduje další ověření a zasazení do souvislostí v rámci širšího spektra raně křesťanských pramenů.

2.4 Památka (anamnesis)

Alikin ve své práci zkoumá koncept anamnesis (památky) v kontextu eucharistické teologie. Jeho analýza se zaměřuje na vývoj chápání tohoto pojmu od novozákonních textů až po rané liturgické prameny. Autor začíná rozborem novozákonních pasáží, zejména 1K 11,24-25 a L 22,19, kde se objevuje Ježíšův příkaz "Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν" ("To čiňte na mou památku"). Alikin zdůrazňuje, že řecký termín ἀνάμνησις⁵² má hlubší význam než pouhé "připomenutí" – podle něho jde o zpřítomnění minulé události v přítomnosti. V návaznosti na tuto pasáž autor analyzuje chápání anamnesis v židovské tradici, zejména v kontextu pesachové večeře. Poukazuje na paralely mezi židovským "זכרון" (zikkaron) a křesťanským pojetím anamnesis. Obojí představuje více než jen vzpomínku, ale aktualizaci spásné události v přítomnosti. Následně dále sleduje vývoj konceptu anamnesis v patristické literatuře.

---

⁵² FRYŠ, Petr; NÁPRAVNÍK, Pavel a PETKEVIČ, Vladimír (ed.). *Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece: Nestle-Aland, 27. vyd.; Nový zákon: český ekumenický překlad*, str. 1576 vysvětluje ἀνάμνησις jako vzpomínku, památku

Cituje například Justina Mučedníka (Apologie I, 66), který spojuje eucharistii s památkou na Kristovo utrpení. Autor také analyzuje texty Ireneje z Lyonu (Adversus Haereses IV, 17,5), kde se objevuje již myšlenka "obětování" v kontextu eucharistické anamnesis. Zvláštní pozornost věnuje Alikin analýze raných liturgických textů. Zkoumá například anaforu sv. Marka, kde se objevuje formulace "Τοῦτο ποιούμεν εἰς τὴν σὴν ἀνάμνησιν" ("Toto konáme na tvou památku"). Poukazuje na to, jak tato formulace odráží posun od Ježíšova příkazu, tj. zmínky v 1K 11, 24-25 až k liturgické praxi církve.⁵³ V kontextu západní liturgické tradice Alikin analyzuje texty římského kánonu, zejména pasáž "Unde et memores" ("Proto my, pamětliví..."). Zdůrazňuje, jak tato modlitba již spojuje anamnesis Kristovy oběti s aktuálním liturgickým konáním církve. Ve své práci zmiňuje vývoj porozumění anamnesis v byzantské tradici, kde se v anaforách objevuje formulace "Μεμνημένοι οὖν" ("Pamětlivi tedy..."). Alikin poukazuje na to, jak tato formulace zdůrazňuje kontinuitu mezi Kristovou obětí a eucharistickou obětí církve jak v římské, tak byzantské tradici. V závěru své analýzy anamnesis Alikin argumentuje, že koncept anamnesis v eucharistické teologii představuje klíčový prvek pro pochopení vztahu mezi Kristovou obětí na kříži a eucharistickou obětí církve. Zdůrazňuje, že anamnesis není pouhým připomenutím minulé události, ale jejím zpřítomněním a aktualizací v liturgickém konání církve.⁵⁴

Ve své analýze konceptu anamnesis v kontextu eucharistické teologie Cardó předkládá pohled na chápání této myšlenky z úhlu patristické literatury. Zdůrazňuje, že anamnesis je ústředním prvkem pro pochopení eucharistie jako oběti, která zpřítomňuje Kristovu oběť na kříži. Cardó začíná svou analýzu poukazem na to, že myšlenka oběti je klíčová pro pochopení přítomnosti kříže⁵⁵ v eucharistii. V rámci západní tradice Cardó cituje několik významných autorů jako Ambrože Milánského. Jako zastávce denní anamnesis a eucharistie. Zdůrazňuje, že každé slavení eucharistie zpřítomňuje Kristovu smrt, vzkříšení a oslavení. Cituje Ambrože, jenž říká: "Slyš tedy,

---

⁵³ Viz příloha I

⁵⁴ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 228–253

⁵⁵ Symbolu kříže od samotného gesta po jeho umístění na stolu Páně

že kdykoli je oběť přinášena, je tím naznačena smrt Páně, vzkříšení Páně, povýšení Páně a odpuštění hříchů, a ty nepřijímáš denně tento chléb života?" Cardó s ohledem na anamnesis se odkazuje na sv. Augustina: „Taková je oběť křesťanů: 'My mnozí jsme jedno tělo v Kristu. To je oběť, jak věřící chápou, kterou církev nadále slaví ve svátosti oltáře, v níž je církvi jasné, že ona sama je obětována v samotné oběti, kterou přináší Bohu.' V rámci východní tradice Cardó zmiňuje několik významných autorů. Eusebiuse z Caesareje, který hovoří o eucharistii jako o památce, skrze kterou neustále přinášíme oběť. Cardó cituje Eusebia: "A po tom všem, když obětoval tak podivuhodnou oběť a vybranou oběť Otci a obětoval se pro spásu nás všech, předal nám památku, abychom ji neustále obětovali Bohu jako oběť." Cardó uzavírá svou analýzu tvrzením, že eucharistie je obětí kvůli svému spojení s obětí kříže a je anamnézí, neustálým připomínáním a obnovováním Kristovy oběti na Kalvárii.⁵⁶ Cardó se v souvislosti s anamnesis zabývá analýzou gesta znamení kříže v liturgii. Poukazuje na to, že toto gesto má hluboké kořeny v rané křesťanské tradici a není pouhým symbolickým aktem na památku, ale má skutečný posvěcující účinek. Autor cituje řadu patristických pramenů, které toto tvrzení podporují. Například Ambrož Milánský hovoří o posvěcení vody "tajemstvím kříže", zatímco Augustin označuje kříž za "znamení Krista" aplikované na různé liturgické prvky. Zvláštní pozornost věnuje Cardó výkladu římských sakramentářů a *Ordines Romani*. Tyto texty poskytují bohaté svědectví o používání znamení kříže v různých liturgických kontextech, od křtu až po konsekraci oltáře. Tím je dle Cardóa památka na Ježíše Krista stále přítomna i mimo klasickou mši. Cardó dále rozvíjí myšlenku *sphragis* (pečeti) v souvislosti s křížem. Argumentuje, že v liturgickém kontextu se kříž stává touto *sphragis*, která pečeti a posvěcuje eucharistickou slavnost v památce na samotného Ježíše Krista. V další části své analýzy se Cardó věnuje historickému vývoji používání znamení kříže v římském ritu. Poukazuje, že v průběhu času došlo k nárůstu počtu křížů činěných během mše, což podle něj může naznačovat určitou ztrátu původního významu tohoto gesta. Cituje

---

⁵⁶ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 49-54

například Gelasiánský sakramentář a Ordo VII, které ukazují na toto postupné rozšiřování praxe.⁵⁷

Ve své analýze památky na Ježíše Krista u raných eucharistických praktik McGowan poukazuje na důležitost alternativních interpretací, zejména práce Hanse Lietzmanna. Lietzmann, na rozdíl od převládajícího uniformního pohledu, navrhl existenci dvou odlišných tradic v raném křesťanství. První tradice, podle Lietzmanna, vychází z Pavlova pojetí Večeře Páně. Tato "Pavlovská" neboli "Římská" forma klade důraz na anamnesis, tedy připomínku Kristovy smrti. Tato linie vede k obřadům, jako jsou ty popsány v "Apoštolské tradici" připisované Hippolytovi Římskému. Zde je zřetelný důraz na slova "čiňte to na mou památku" (1K 11,24-25). Druhá tradice, kterou Lietzmann nazývá "egyptskou", má kořeny v jiných novozákonních hostinách, jako jsou ty spojené se zjeveními vzkříšeného Krista a praxí "lámání chleba" popsanou ve Skutcích apoštolů. Tato linie pokračuje přes Didaché k liturgiím, které explicitně neobsahují příkaz k anamnézi, jako je např. liturgie Serapionova. V této tradici byl původně chléb jediným a významnějším prvkem. McGowan zdůrazňuje, že Lietzmannův přístup má několik předností. Především bere vážně důkazy, které jiní badatelé často opomíjeli, jako je Didaché nebo praxe agapé hostin. Také věnuje pozornost tradici používání chleba a vody v eucharistii, což je téma, kterému se McGowan ve své práci podrobně věnuje. Přestože Lietzmannova teorie má své limity – například její závislost na dnes zpochybněné dichotomii mezi pavlovským a petrovským křesťanstvím. McGowan však oceňuje Lietzmannovu ochotu uznat rozmanitost v raně křesťanských eucharistických praktikách. Toto uznání diverzity je podle McGowana klíčovým krokem k lepšímu historickému pochopení raně křesťanských hostin spojených s anamnesis. Též argumentuje, že tradiční přístupy navzdory svým přínosům, často neposkytují adekvátní celkový obraz raně křesťanských eucharistických praktik. Tendence vylučovat nebo marginalizovat určité důkazy, jako je tradice chleba a vody, je podle McGowana závažným nedostatkem

---

⁵⁷ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 142-156

mnoha rekonstrukcí.⁵⁸ Tématu anamnéze se věnuje v dalších kapitolách v souvislosti opět s používáním jídla ve spojení s asketickými praktikami. Zmiňuje Artotyritai, kteří používali sýr. McGowan se domnívá, že pravděpodobně jako náhradu za víno. Dále poukazuje na africké mučednické texty využívající symboliku mléka v protikladu k vínu. Některé komunity dokonce používaly olej, sůl a zeleninu, což McGowan interpretuje jako zdůraznění absence masa. McGowan argumentuje, že tyto praktiky nejsou projevem laxnosti, ale naopak výrazem přísného asketismu a odmítnutí širší pohanské společnosti. To mě vede k úvaze, že anamnéza Kristovy oběti mohla být v těchto komunitách chápána a praktikována odlišně od hlavního proudu křesťanství. McGowan podrobil analýzu apokryfních Skutků a Pseudo-Klementinské literatury, kde poukazuje na obtížnost rozlišení mezi posvátnými a běžnými jídly. Zdá se, že tyto komunity nerozlišovaly tolik mezi eucharistickou hostinou spojenou s památkou na Ježíše Krista a běžným jídlem. Spíše mezi svým způsobem stravování a stravováním okolní společnosti. To naznačuje, že hranice mezi posvátným a profánním mohly být v raném křesťanství mnohem propustnější, než se často domníváme. Dále McGowanův argument, že tyto odlišnosti v eucharistické praxi je třeba chápat spíše v kontextu sociální organizace a „sektářství“ než čistě z hlediska hereze, považuji za velmi přesvědčivý. Jeho důraz na vztah těchto komunit k širší společnosti, zejména jejich postoj k "kuchyni oběti" (tedy k masu a vínu), otevírá nové perspektivy pro pochopení raně křesťanské identity a praxe. McGowanovo zdůraznění souvislosti mezi používáním alternativních potravin v komunitních jídlech a praxí používání vody místo vína v eucharistickém kalichu při bohoslužbě je obzvláště zajímavé. Naznačuje to, že u některých asketických komunit mohla být anamnéza Kristovy oběti chápána způsobem, který kladl větší důraz na odmítnutí světských prvků než na doslovné napodobení Poslední večeře.⁵⁹ V kapitole věnované Tatianovi odhaluje vztah mezi anamnézou a asketickými tendencemi v raném křesťanství. Klíčovým bodem McGowanovy analýzy je Tatianův přístup k eucharistii. Zatímco Tatianovo dílo *Oratio*

---

⁵⁸ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str 24-31

⁵⁹ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str. 139–141

ad Graecos samo o sobě nenaznačuje radikální odklon od běžných praktik, další zdroje poskytují jasnější obraz. Například Irenej spojuje Tatiana s enkratity, asketickou skupinou, která se zdržovala masa (Adv. Haer. 1. 28. 1). Tertulián dokonce zmiňuje Tatianův zákaz masa a vína (De Ieiun. 15. 1). Zvláště zajímavé je McGowanovo zkoumání Tatianova Diatessaronu, harmonie evangelií. Zde nacházíme několik klíčových úprav, které osvětlují Tatianovo chápání anamnéze. Jan Křtitel je prezentován jako vegetarián, jedící "mléko a med" místo kobytek a medu.⁶⁰ Odkazy na víno jsou často odstraněny nebo změněny. Například Ježíšova sebeidentifikace jako "pravý vinný kmen"⁶¹ se mění na "Já jsem strom ovoce pravdy". V popisu Poslední večeře Tatian přesouvá výzvu "čiňte to na mou památku"⁶² za slib odříkání, čímž zdůrazňuje asketický životní styl. Tím se v celém kontextu ztrácí samotný liturgický rituál a stává se tím autentickou anamnézí Spasitele. Tyto úpravy naznačují, že pro Tatiana byla anamnéze Krista úzce spojena s asketickým životním stylem. McGowan argumentuje, že to není nutně pozdější inovace, ale může to odrážet starší syrskou křesťanskou tradici. McGowan dále zkoumá další postavy, jako je Saturninus a Severus, kteří také zastávali asketické postoje. Severus například vyvinul komplexní mytologii kolem vína, přirovnávajíc ho k hadímu jedu (Epifanius, Pan. 45. 1. 6-8). Toto naznačuje, že v syrském křesťanství existovala širší tendence spojovat anamnézi Krista s odmítáním určitých potravin a nápojů. Důležité je též McGowanovo zpochybnění tradičního narativu o Tatianově "pádu" do hereze po Justinově smrti. McGowan navrhuje, že Tatianův asketismus a jeho přístup k eucharistii mohly být součástí širší syrské křesťanské tradice, spíše než radikálním odklonem od ortodoxie. McGowan také zdůrazňuje, že tento asketický přístup k anamnézi nebyl nutně individualistický nebo čistě moralizující. Spíše představoval určitou formu komunitní identity a sebeidentifikace. Otázka "Čí stranu zastávám?" byla pro tyto křesťany stejně důležitá jako osobní asketická praxe.⁶³

---

⁶⁰ Srovnej s Mt 3,4 a Mk 1,6

⁶¹ Vychází z J 15, 1.5

⁶² Vychází z L 22,19 a 1K 11, 24-25

⁶³ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str. 154-159

Shrnutí podkapitoly Památka (anamnesis)

Ve své analýze konceptu anamnesis v kontextu raného křesťanství přinášejí Alikin, Cardó a McGowan různorodý pohled na toto téma. Každý z autorů přistupuje k problematice z jiného úhlu pohledu, což nám umožňuje získat možný obraz o vývoji a chápání anamnesis v prvních staletích křesťanství.

Alikin se zaměřuje především na lingvistický a teologický vývoj konceptu anamnesis od novozákonních textů po rané liturgické prameny. Jeho analýza zdůrazňuje, že řecký termín ἀνάμνησις má hlubší význam než pouhé "připomenutí" - jde o zpřítomnění minulé události v přítomnosti. Toto pojetí nachází paralely v židovské tradici, zejména v kontextu pesachové večeře. Alikin dále sleduje vývoj konceptu v patristické literatuře a raných liturgických textech. Ukazuje tím, jak se postupně formovalo chápání anamnesis jako klíčového prvku pro pochopení vztahu mezi Kristovou obětí na kříži a eucharistickou obětí Církve.

Cardó se ve své práci soustředí na patristické chápání anamnesis v kontextu eucharistické teologie. Zdůrazňuje, že anamnesis je ústředním prvkem pro pochopení eucharistie jako oběti, která zpřítomňuje Kristovu oběť na kříži. Cardó analyzuje texty významných autorů jak západní, tak východní tradice, jako jsou Ambrož Milánský, Augustin či Eusebius z Caesareje. Zajímavým přínosem Cardóovy práce je jeho význam gesta znamení kříže v liturgii, které chápe jako formu anamnesis přesahující rámec samotné eucharistie.

McGowan přináší do diskuse důležitý historický a sociologický rozměr. Jeho analýza se opírá o práci Hanse Lietzmanna a zdůrazňuje rozmanitost raně křesťanských eucharistických praktik. McGowan poukazuje na existenci různých tradic, které mohly mít odlišné chápání anamnesis. Zvláště cenný je jeho pohled na vztah mezi anamnesis a asketickými praktikami v raném křesťanství, zejména v syrské tradici.

Co tyto tři autory spojuje, je uznání širokých možností výkladu konceptu anamnesis v raném křesťanství. Všichni tři zdůrazňují, že anamnesis není pouhým

připomenutím minulé události, ale jejím zpřítomněním a aktualizací v liturgickém konání církve.

Rozdíly mezi autory spočívají především v jejich oblastech zaměření. Zatímco Alikin se soustředí na lingvistický a teologický vývoj, Cardó klade důraz na patristické chápání a liturgickou praxi. McGowan přináší širší historický a sociologický kontext.

Kriticky lze poznamenat, že zatímco všichni tři autoři přinášejí cenné poznatky, jejich práce by mohla těžit z větší interdisciplinární syntézy. Například Alikinova lingvistická analýza by mohla být obohacena o McGowanův sociologický přístup, zatímco Cardóovo zaměření na liturgickou praxi by mohlo být doplněno Alikinovou analýzou vývoje konceptu v raných textech.

Závěrem můžeme konstatovat, že tyto tři studie společně poskytují pestrý pohled na koncept anamnesis v raném křesťanství ve své plné rozmanitosti.

2.5 Eschatologický rozměr

Alikin ve své práci rozebírá komparativní metodou eschatologické motivy, které se objevují v raně křesťanském chápání Večeře Páně. Jeho komparativní přístup zahrnující Pavlovy listy a Didaché. Podle něho je v Didaché (ca. 120 n.l.) eschatologický rozměr společného jídla explicitně vyjádřen. Zdůrazňuje, že účastníci se prostřednictvím tohoto jídla prolepticky podíleli pro ně na "ideální realitě eschatologické budoucnosti. Tj. přicházejícího Království Ježíšova a obnoveného království Davidova". Toto pojetí představuje eucharistii jako anticipaci budoucí eschatologické reality, což je podle Alikina klíčový aspekt raně křesťanské eschatologie. Alikin poukazuje na absenci explicitních odkazů na Ježíšovu smrt v eucharistických modlitbách Didaché. Z toho lze usuzovat o eschatologickém chápání společného jídla (eucharistie) jako očekávání budoucího Království. Není tedy nutně spojeno s Kristovou obětí. V kontrastu s tím Alikin analyzuje Pavlovo pojetí Večeře Páně, které obsahuje interpretaci chleba a vína jako Kristova těla a krve (1K 10,16). Toto pojetí představuje posun v eschatologickém chápání – od čistě eschatologie v budoucnosti k již „realizované eschatologii“ v Didaché, kde účastníci již nyní zakoušejí

eschatologickou realitu skrze participaci na Kristově smrti a vzkříšení. Alikin argumentuje, že tento vývoj od jednoduššího eschatologického pojetí u Pavla ke komplexnějšímu v Didaché představuje pravděpodobný chronologický vývoj raně křesťanského myšlení. Zvláště zajímavá je Alikinova analýza knihy Skutků, kde se opakovaně zmiňuje "lámání chleba" (κλάσις τοῦ ἄρτου) (Sk 2, 42 a 46; 20, 7 a 11). Tyto zmínky jsou podle něho bez explicitních odkazů na Kristovu smrt nebo ustanovení rituálu. Též také poukazuje na eschatologický význam jednoty společenství, symbolizované jedním bochníkem chleba. Toto téma se objevuje jak u Pavla, tak v Didaché. Z čehož může vyvozovat, že představa eschatologické jednoty věřících byla ústředním prvkem raně křesťanské eschatologie spojené s eucharistií.⁶⁴ V další kapitole se Alikin věnuje eschatologickému rozměru v Prvním listu Tesalonickým, a to konkrétně použitím slov παρακάλεις a παραμυθία. Tyto pojmy jsou překládané jako "napomínání" a "povzbuzování" v sobě nesou implicitní eschatologický náboj. Napomínání a povzbuzování v raně křesťanském kontextu často směřovalo k eschatologickému očekávání – věřící byli nabádáni k vytrvalosti a věrnosti vzhledem k blízkému příchodu Kristova království. V prvním Pavlově listu Korintským zdůrazňuje důležitost proroctví nad glosolálií. Alikin interpretuje Pavlovo tvrzení "ἵνα πάντες μανθάνωσιν καὶ παρακαλῶνται" (aby se všichni učili a byli povzbuzováni) jako mající eschatologický podtext. S tímto můžeme souhlasit, neboť proroctví v raně křesťanském chápání často zahrnovalo předpovědi o budoucích událostech, zejména o parusii a posledním soudu. Zmiňuje též Pavlova sousloví λόγος σοφίας (slovo moudrosti) a λόγος γνώσεως (slovo poznání) jako důležité duchovní dary. V eschatologickém kontextu tyto dary mohly zahrnovat schopnost interpretovat současné události ve světle očekávaného konce věků a rozpoznávat "znamení časů". Nesmíme opomenout, že apoštol Pavel vyzývá korintské křesťany ke kritickému posuzování projevů ve shromáždění.⁶⁵ Tato jeho výzva má opět eschatologický rozměr – věřící měli rozlišovat pravé a falešné proroky, což bylo považováno za důležitou

---

⁶⁴ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 108-114

⁶⁵ Srovnej s 1K 14, 26-33

schopnost v "posledních dnech" (srov. Mt 24,11). Alikin pozoruje, že ke konci prvního století se ústní projevy začaly označovat více jako "učení a kázání" a méně již jako "proroctví". Tento posun mohl odrážet změnu v eschatologickém očekávání – od bezprostředního očekávání parusie k dlouhodobější perspektivě života církve v dějinách. V souvislosti s eschatologií zmiňuje První list Timoteovi, a to konkrétně hlavní povinnosti vedoucích komunity: ἀνάγνωσις (čtení), παράκλησις (napomínání), διδασκαλία (učení). Tato triáda mohla mít eschatologický podtext – čtení Písma, napomínání k věrnosti a učení o Božím plánu spásy. Opět to vše směřovalo k přípravě věřících na eschatologické vyvrcholení dějin. Alikin naznačuje, že eschatologii lze odvodit ve stylu psaní křesťanských spisů. Mnohé z těchto textů (např. evangelia, První list Petruv, List Židům) obsahují výrazné eschatologické motivy. Z čehož můžeme usuzovat, že eschatologie byla ústředním tématem raně křesťanského kázání.⁶⁶ Všimá si u Justinova kázání použitých slov εὐχὰς a εὐχαριστίας. Tyto pojmy označující modlitby a díkůvzdání, nesou podle Alikina v sobě implicitní eschatologický náboj. Tak jak již bylo zmíněno v kontextu raného křesťanství totiž směřovaly k upevnění víry a vytrvalosti věřících tváří v tvář očekávanému příchodu Kristova království. Autor pojednává o Justinovi a Ireneji, kteří komentují funkci eucharistické modlitby jako způsobující proměnu prvků. Justin píše: "...pokrm, nad nímž bylo vzdáno díkůvzdání skrze modlitbu slova, které je od něho, z něhož jsou naše krev a tělo živeny proměnou (μεταβολή), je tělem a krví toho vtěleného Ježíše." Tuto proměnu můžeme interpretovat jako předjímání eschatologické transformace stvoření. Alikin eschatologii uzavírá s odkazem na eschatologický motiv v Didaché. Konkrétně na modlitbu, kde v 9.4 a 10.5 je Bůh žádán, aby shromáždil svou církev z končin země do svého království. Tato prosba mimo křesťanskou eschatologii odráží také židovskou eschatologickou naději na shromáždění rozptýleného Izraele v době spásy.⁶⁷

---

⁶⁶ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 192–195

⁶⁷ ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*, str. 232-242

Cardó se k tématu eschatologie ve své práci primárně zaměřuje na eschatologickou analýzu a rozměr kříže v kontextu raně křesťanské liturgie a teologie. Poukazuje na úzké propojení s konceptem "pečeti" (sphragis) a jeho vztahem ke kříži. Zdůrazňuje, že kříž byl vnímán jako eschatologická pečeť (sphragis), která zajišťuje ochranu při posledním soudu. Odkazuje se na Ezechiele 9,4 a Zjevení Janovo 7,2, kdy věřící budou v den soudu rozpoznáni podle znamení kříže. Poukazuje tím na hluboké kořeny v židovsko-křesťanské tradici, jak dokládá přítomnost křížů na židovských hrobech. Zmiňuje Didaché, kde je znamení Syna člověka interpretováno jako kříž, tedy eschatologický symbol. S odkazem interpretace Syna člověka jako kříže poukazuje na ustálení znamení kříže jako ústředního liturgického gesta s hlubokým eschatologickým významem. Podle Cardóa se může toto gesto chápat jako zpřítomnění eschatologické reality Božího království. Věnuje se také opět podrobné analýze římských sakramentářů. V nichž identifikuje široké teologické téma dřeva (kříže) jako nového stromu života. Z tohoto stromu (kříže) přijímáme plody svátostí vedoucích do nového ráje a následně naplnění Božího plánu spásy.⁶⁸ Zdůrazňuje, že v liturgických textech existuje plynulé spojení a jednota různých tajemství našeho vykoupení. Tato jednota zahrnuje i eschatologický rozměr – milosti kříže a zároveň tím naši dnešní účast na eschatologickém naplnění. Zdůrazňuje eschatologickou kontinuitu mezi Poslední večeří, křížem a eucharistií. Cituje Jana Zlatoústého: "To, co netrpěl na kříži, to trpí v oběti" (Homilie 82,1). Zde vidí přímou kontinuitu na eschatologické naplnění Kristovy oběti v každé eucharistii. V analýze římského kánonu Cardó poukazuje na eschatologický význam formulace "den před tím, než měl trpět" (pridie quam pateretur), která spojuje eucharistii s celým velikonočním tajemstvím a jeho eschatologickým naplněním. Následně analyzuje použití termínu offerre (obětovat) v tridentské teologii a ukazuje, že tento koncept spojuje historickou oběť kříže s její liturgickou aktualizací v eucharistii, čímž vytváří eschatologické propojení mezi

---

⁶⁸ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 99–104

minulostí, přítomností a budoucností.⁶⁹ Ve své další analýze Cardó podrobuje své zkoumání vlivu Apoštolské tradice na reformu římského kánonu a její eschatologické důsledky. Tento text považovaný za dílo Hippolyta Římského ze 3. století, byl klíčovým zdrojem pro liturgické reformy po Druhém vatikánském koncilu. Cardó však zpochybňuje jeho historickou autenticitu a vhodnost jako modelu pro reformu kánonu, zejména z eschatologického hlediska. Autor poukazuje na práci Dom Bernarda Botte, který prosazoval důležitost anafory Apoštolské tradice kvůli její údajné romanitě⁷⁰ a starobylosti. Na základě jeho doporučení byla vytvořena Eucharistická modlitba II pro nový římský misál. Cardó také cituje současné badatele, jako je Matthieu Smyth, kteří zpochybňují vztah tohoto dokumentu k Římu a jeho starobylost ve srovnání s římským kánonem. Z eschatologického hlediska Cardó argumentuje, že použití Apoštolské tradice jako modelu pro reformu kánonu mohlo vést k určitým posunům v eschatologickém chápání eucharistie. Například, zatímco římský kánon zdůrazňuje kontinuitu mezi Poslední večeří, křížem a eschatologickým naplněním. Anafora Apoštolské tradice může klást větší důraz na pneumatologický aspekt, což potenciálně mění eschatologickou perspektivu slavení. Následně provádí komparativní analýzu chápání epikléze v různých liturgických tradicích a jejího eschatologického významu. Odhaluje jako problematický předpoklad o univerzální přítomnosti explicitní pneumatologické a konsekrační epikléze ve východních anaforách. Cardó se opírá o výzkum Michaela Zheltova, který zpochybňuje důležitost přisuzovanou epiklézi pozdní a post byzantskou teologií. Poukazuje na příklad anafory Addai a Mari, která neobsahuje konsekrační epiklézi, ale pouze epiklézi jako modlitbu za plody přijímání. Různé formy epikléze v různých tradicích mohou odrážet odlišné eschatologické perspektivy. Zatímco podle Cardóa explicitní pneumatologická epikléze může zdůrazňovat eschatologickou roli Ducha svatého v proměňování darů a věřících. Implicitní nebo méně zdůrazněná epikléze může klást větší důraz na eschatologickou

---

⁶⁹ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str 133-142

⁷⁰ Z mého pohledu romanita není jen o vnějších znacích, ale i o způsobu myšlení. Římané byli známí svým pragmatismem a smyslem pro řád.

kontinuitu mezi Kristovou obětí a její svátostnou aktualizací v eucharistii. Cardó tak ukazuje, že eschatologické chápání eucharistie není uniformní napříč různými liturgickými tradicemi a že absence explicitní pneumatologické epikléze v římském kánonu nemusí nutně znamenat eschatologický deficit.⁷¹

Ve své analýze eucharistické praxe raného křesťanství se McGowan dotýká několika klíčových aspektů eschatologie. Zmiňuje, že raná eucharistická praxe byla úzce spojena s židovskou paschální tradicí, která sama o sobě má silný eschatologický rozměr. Odkaz na Ježíšův výrok v Mk 14, 25 explicitně spojuje eucharistii s očekáváním budoucího Božího království. Dále poukazuje na to, že Pavel v Prvním listu Korintským 11, 23-26 představuje nejstarší písemný záznam ustanovení eucharistie. Pavlova formulace "Kdykoli tedy jíte tento chléb a pijete tento kalich, zvěstujete smrt Páně, dokud on nepřijde" jasně spojuje anamnézu Kristovy smrti s eschatologickým očekáváním jeho návratu. McGowan také zkoumá použití chleba v eucharistii a jeho eschatologické konotace. Odkazuje na rabínské a raně křesťanské texty, které spojují chléb s obrazy eschatologické hojnosti. Například cituje Papiase (v Irenejovi, Adv. Haer. 5.33.3-4), který mluví o zrnu zázračného výnosu. Dále uvádí Genesis Rabba 15.7, která zmiňuje "chlebové stromy" jako součást božské prozřetelnosti. Tyto obrazy naznačují, že chléb v eucharistii mohl být chápán nejen jako připomínka Kristovy oběti, ale také jako předzvěst následné eschatologické hostiny. Zajímavý je McGowanův postřeh ohledně používání nekvašeného chleba. Poukazuje na to, že novozákonní texty nespécifikují použití nekvašeného chleba (ἄζυμος) ani při popisu Ježíšovy paschální večeře. To může naznačovat, že raná církev nekladla důraz na eschatologický symbolismus spojený s nekvašeným chlebem v židovské tradici. V souvislosti s rybami v eucharistické praxi McGowan zkoumá možné eschatologické implikace. Ačkoli je skeptický k hypotéze o samostatné tradici "rybí eucharistie", uznává, že příběhy o zázračném nasycení v evangeliích (např. Marek 6, 30-44; 8, 1-10) a zmínky o rybách ve zprávách o vzkříšení (Lukáš 24, 41-43; Jan 21, 9-13) mohou mít eschatologický

---

⁷¹ CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*, str. 144–168

podtext. Tyto příběhy můžeme chápat jako předobraz eschatologické hostiny, kde Kristus sytí své následovníky v plnosti Božího království. Též analyzuje epigrafické důkazy, a to zejména nápisy z počátku 3. století. Nápis Abercia z Hierapole zmiňuje "rybu z pramene, mocnou a čistou", což by mohlo být opět interpretováno jako eschatologický symbol. Podobně nápis Pectoria z Autunu obsahuje frázi "Přijmi potravu, sladkou jako med, spasitele svatých", což naznačuje spojení mezi eucharistií a eschatologickou hostinou. McGowan se zabývá ve své práci také rozbořem katakombových maleb a sarkofágů. Přináší hypotézu, že scény zobrazující hostiny s chlebem a rybami mohou reprezentovat jak skutečné eucharistické praxe, tak eschatologické představy o nebeské hostině. Všimá si podobných scén v pohanských kontextech, které jsou spojeny s přechodem do posmrtného života. To vše naznačuje, že křesťanské scény mohly mít podobný eschatologický význam.⁷² Eschatologii věnuje ještě jednu ze svých podkapitol nazvanou eschatologická hostina. Zde zpochybňuje běžný předpoklad, že eucharistické hostiny zahrnující chléb a vodu (nebo mléko či sýr) byly nutně radostnými eschatologickými slavnostmi. Poukazuje na to, že v židovské tradici byly chléb a voda často spojovány se smutkem a pokáním. Chybí zde proto radostné očekávání. Odkazuje například na asketické p̄rushim z Talmudu (b. B. Bat. 60b), kteří se vyhýbali masu a vínu jako znamením smutku, a na Danielovu abstinenci (Da 10, 3). Autor argumentuje, že v eucharistiích bez vína je silnější důraz na "ještě ne" (οὐπω) než na "již" (ἤδη)⁷³ v eschatologickém smyslu. Podle něho to naznačuje, že tyto hostiny mohly vyjadřovat spíše napětí mezi současným stavem a budoucím naplněním než anticipaci eschatologické reality. McGowan uvádí příklad Tatiana, kde se zdá, že Ježíšův slib abstinence od vína (Mk 14, 25) je stále považován za platný. Autor také upozorňuje na potřebu rozlišovat mezi různými eschatologickými orientacemi v raném křesťanství. Zmiňuje například eucharistickou hostinu v Didaché, která může mít radostnější eschatologický charakter, na rozdíl od asketičtějších zmiňovaných tradic.⁷⁴

---

⁷² MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual*, str. 98-133

⁷³ RYŠ, Petr; NÁPRAVNÍK, Pavel a PETKEVIČ, Vladimír (ed.). *Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece: Nestle-Aland, 27. vyd.; Nový zákon: český ekumenický překlad*, str. 1643 k ἤδη má ještě výraz už.

⁷⁴ MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*, str. 246-248

McGowanův přístup nás nutí přehodnotit běžné předpoklady o eschatologickém charakteru raných eucharistických hostin. Musíme opět připustit, že se hostiny ve svém prvopočátku velmi lišily v jednotlivých křesťanských sborech, a to jak svou podobou použitého jídla, tak samotným eschatologickým vnímáním.

Shrnutí podkapitoly Eschatologický rozměr

Při analýze eschatologického rozměru eucharistie v raném křesťanství přinášejí Alikin, Cardó a McGowan různé, avšak vzájemně se doplňující pohledy.

Alikin se zaměřuje na vývoj eschatologického chápání od Pavlových listů k Didaché. Zdůrazňuje posun od čistě eschatologie budoucnosti k "realizované eschatologii". Jeho analýza knihy Skutků a pojmů jako παρακάλεσις a παραμυθία přináší postřehy o eschatologickém podtextu raně křesťanské praxe.

Cardó se soustředí na eschatologický význam kříže v liturgii. Jeho pojetí kříže jako "eschatologické pečeti" a analýza římských sakramentářů přinášejí další pohled na propojení mezi křížem, eucharistií a eschatologickým naplněním. Cardóova kritika reformy římského kánonu na základě Apoštolské tradice je podnětná, ale možná až příliš konzervativní.

McGowan přináší gastronomický pohled na eschatologický rozměr eucharistie. Jeho analýza používání chleba, vína a ryb v raně křesťanské praxi je pro nás přínosná. Též McGowanovo zpochybnění předpokladu o radostném charakteru všech eucharistických hostin je provokativní, ale zdá se dobře podložené.

Všichni tři autoři se shodují na důležitosti eschatologického rozměru v raně křesťanské eucharistii, ale liší se v důrazu. Zatímco Alikin sleduje chronologický vývoj. Cardó se zaměřuje na liturgickou symboliku a McGowan na praktické aspekty hostiny. Kriticky lze poznamenat, že Alikinova analýza by mohla více zohlednit geografické rozdíly v raně křesťanské praxi. Cardóovo lpění na římské tradici může být někdy až omezující. McGowanův skepticismus vůči "rybí eucharistii" je oprávněný, ale možná podceňuje symbolický význam ryb v raně křesťanské imaginaci. Přesto tito autoři

přinášejí pro nás bohatý a nuancovaný obraz eschatologického rozměru eucharistie v raném křesťanství.

3. Porovnání s Církví československou husitskou

Jak již bylo zmíněno v kapitole 2, rozdělení jednotlivých podkapitol je do pěti bodů a to: ustanovení Večeře páně, obětování, zpřítomnění, památku (anamnesis) a eschatologický rozměr. Pro porovnání s autory budeme vycházet pouze z oficiálních publikací CČSH.

3.1 Ustanovení Večeře Páně

Agenda CČSH představuje večeři Páně jako hluboké tajemství Boží spásné přítomnosti. V ustanovení Večeře Páně je věnována podrobná část samotné struktury ustanovení v liturgii CČSH, která má následující strukturu – slova ustanovení jsou spojena přímo s přijímáním, duchovní láme chléb, který účastníci přijímají a následuje podávání kalicha s vínem (L 22,17). Tato forma zdůrazňuje společenství věřících, kteří symbolicky sedí kolem jednoho stolu, dělí se o chléb a pijí z kalicha. Agenda také poskytuje exkurz o různých formách ustanovení v křesťanských církvích. V CČSH je praktikováno přijímání namáčením chleba (hostie) ve víně (per intinctionem), což má biblický základ (Rút 2,14). Tato praxe je starobylá a vyskytuje se například v arménské církvi. Zdůrazňuje se též historický kontext husitské tradice, kde byl kladen důraz na podávání kalicha laikům. Husité a pozdější reformace se opírali o Kristova slova "Pijte z něho všichni" (Mt 26,27). Agenda uznává důležitost respektování stávající liturgické praxe CČSH, ale zároveň naznačuje otevřenost k různým formám slavení večeře Páně. Varuje před nezodpovědnými experimenty, které by mohly ohrozit svátostný charakter obřadu (1K 11,20), ale podporuje prožívání tajemství Kristovy přítomnosti při zvláštních příležitostech, jako je například Zelený čtvrtek.⁷⁵ Samotná agenda se odkazuje na Základy víry, kde je ustanovení Večeře Páně spjato s odkazem na Poslední

---

⁷⁵ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*. Praha: Církev československá husitská, 2006-2015. ISBN 80-7000-054-6, str. 16-18

Večeři Páně konkrétně na texty Mt 26,20.26-30; Mk 14, 18,22-25; L 22, 14-20 a L 22,28-30; J 6,54-57 dále pak na 1K 10, 16-17 a 11, 24-25, Ř 14,17.⁷⁶ Večeře Páně a její ustanovení je vnímáno jako svátostný hod lásky, v němž je se svou obcí neviditelně přítomen její ukřižovaný, vzkříšený a oslavený Pan, který ji slovem Písma svatého spravuje a posvěcuje. Svou láskou sjednocuje, a tak k sobě připoutává k věčnému obecenství v království Božím.⁷⁷

3.2 Porovnání podkapitoly Ustanovení Večeře Páně s autory

Shrnutí prací Alikina, Cardóa, McGowana a dokumentů CČSH nám přináší širší pohled na téma ustanovení Večeře Páně následovně.

Co tyto přístupy spojuje, je uznání centrálního významu eucharistie v křesťanství a její úzké propojení s Kristovou obětí. Všichni zdůrazňují, že eucharistie není pouhým rituálem, ale živým setkáním s Kristem. Rozdíly spočívají především v přístupech a zdrojích, ze kterých všichni čerpají. Zatímco Alikin se soustředí na lingvistickou analýzu kanonických textů, Cardó pracuje s širší teologickou tradicí a McGowan zahrnuje i apokryfní prameny. Dokumenty CČSH pak poskytují praktický liturgický rámec pro současnou praxi.

V krátkosti vše můžeme shrnout následovně. Zatímco Alikin a Cardó se drží spíše tradičního výkladu, McGowanův přístup otevírá nové otázky o rozmanitosti raných eucharistických praktik. CČSH se snaží o syntézu těchto přístupů v kontextu současné liturgické praxe.

---

⁷⁶ *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění, .. Blahoslav (Církev československá husitská).* Praha: Církev československá husitská, 2014. ISBN 978-80-7000_106-6, str. 133

⁷⁷ *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění, .. Blahoslav (Církev československá husitská),* str. 132, otázka 322

3.3 Obětování

CČSH vychází z tématu obětování z biblického základu. Konkrétně v Agendě z listu Židům 13, 15-16, který zdůrazňuje neměnnost Krista a vyzývá k přinášení oběti chvály Bohu. Tento text nám také připomíná význam dobročinnosti a štědrosti jako oběti libé Bohu. Tím se vytváří most mezi liturgickým aktem a etickým jednáním věřících v každodenním životě. V modlitbě k obětování je tento akt charakterizován jako "oběť díky a chvály", při níž se připomíná celé Kristovo spásné dílo – od jeho zrození přes působení, smrt, vzkříšení a nanebevstoupení až po zaslíbený příchod ve slávě.⁷⁸ Zajímavým prvkem je specifická formulace obětování při návštěvě nemocných. Zde se zdůrazňuje hledání Boha v utrpení a přijetí životního údělu v křesťanské trpělivosti a poslušnosti. Toto pojetí obětování propojuje svátostnou praxi s pastorační péčí. Eucharistická modlitba dále rozvíjí téma obětování tím, že připomíná Ježíšovo uzdravující a služebné působení, jeho utrpení, smrt a vzkříšení pro naše ospravedlnění.⁷⁹ Je důležité poznamenat, že Agenda chápe obětování jako jeden ze tří základních "stavebních kamenů" večeře Páně, spolu se zpřítomněním a přijímáním.⁸⁰ Toto trojitě členění odráží teologické pojetí eucharistie v CČSH, které integruje různé aspekty křesťanské tradice. Základy víry CČSH vidí obětování symbolicky v kalichu a chlebu, jako znamení Ježíšovy krve a těla. Také též jako díkuvzdání za Ježíše Krista a jeho oběť.⁸¹ Můžeme tedy říci, že pojetí obětování v CČSH představuje bohatou syntézu biblické teologie, liturgické tradice a pastorační praxe. Propojuje christologické, pneumatologické a eschatologické prvky do koherentního celku, který má sloužit k duchovnímu růstu věřících a k budování církevního společenství.

---

⁷⁸ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 65

⁷⁹ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 85

⁸⁰ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 16

⁸¹ *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění, .. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 133 otázka 324

3.4 Porovnání podkapitoly Obětování s autory

U Alikina vidíme jeho zaměření především na Pavlovo pojetí Večeře Páně, kterou chápe jako svátostné zpřítomnění Kristovy oběti. Zdůrazňuje, že Pavel používá obětní terminologii, aniž by přímo označil Večeři Páně za obět'. Místo toho mluví o "zvěstování smrti Páně" (1K 11,26), což Alikin interpretuje jako svého druhu obětní úkon.

Cardó analyzuje vztah mezi eucharistií a symbolem kříže, přičemž vychází z patristických pramenů. Jeho práce ukazuje, jak raní církevní otcové chápali eucharistii jako "pokrm života" pocházející z Kristova kříže. Cardó zdůrazňuje kontinuitu mezi Poslední večeří a eucharistickou praxí církve.

McGowan přistupuje k tématu z širší perspektivy, zkoumá vývoj obětních prvků v eucharistii. Jeho práce odhaluje rozmanitost raných eucharistických praktik, včetně používání různých potravin kromě chleba a vína. Poukazuje ve své práci na složitost historického vývoje eucharistických narativů a zpochybňuje zjednodušující představy o uniformitě raných praktik.

CČSH vychází z biblického základu a chápe obětování jako jeden ze tří základních "stavebních kamenů" večeře Páně, spolu se zpřítomněním a přijímáním. Propojuje liturgický akt s etickým jednáním věřících v každodenním životě a zdůrazňuje pastorační rozměr obětování.

Co tyto přístupy spojuje, je důraz na význam Kristovy oběti pro pochopení eucharistie. Všichni uznávají, že raní křesťané chápali eucharistii jako více než jen symbolické připomenutí, ale jako skutečnou participaci na Kristově oběti.

Lze poznamenat, že zatímco Alikin, Cardó a CČSH se drží spíše tradičního výkladu, McGowanův přístup otevírá nové otázky o rozmanitosti raných eucharistických praktik čímž nabourává tradiční zaběhnutý výklad.

3.5 Zpřítomnění

Jak již bylo zmíněno, agenda CČSH představuje zpřítomnění jako jeden ze tří klíčových prvků večeře Páně. Zpřítomnění se v obřadu projevuje několika způsoby.

Slova ustanovení jsou bezprostředně spojena s přijímáním, což zdůrazňuje aktuálnost Kristovy přítomnosti v okamžiku svátosti. Při lámání chleba je symbolicky zpřítomňována Kristova oběť. Podávání kalicha symbolizuje a připomíná posloupnost událostí při Poslední večeři. Vědomí společenství věřících a přítomnost Krista mezi nimi je posilována při bohoslužbách, kdy věřící participují na bohoslužbě např. čtením z Bible, přímlov či společným sezením kolem jednoho stolu. Důležitým aspektem zpřítomnění je respekt ke stávající liturgické praxi v jednotlivých sborech, která odráží svátostnou zbožnost věřících.⁸² Velmi podobně je Zpřítomnění podáno v Základech víry CČSH a to následovně: „*Úkon zpřítomnění je liturgické znázornění poslední Večeře Páně s použitím chleba a kalicha. Úkon lámání chleba je liturgické znázornění a zpřítomnění Ježíšovy oběti za nás a pro nás.*“⁸³ S odkazem na Mt 18,20 je Ježíšova přítomnost zmiňována při každém shromáždění a každém jídle, pokud se vše koná v jeho jménu.⁸⁴

3.6 Porovnání podkapitoly Zpřítomnění s autory

CČSH představuje zpřítomnění jako jeden ze tří klíčových prvků večeře Páně. Zpřítomnění se v obřadu projevuje několika způsoby, včetně bezprostředního spojení slov ustanovení s přijímáním, symbolického lámání chleba a podávání kalicha. Důraz je kladen na aktuálnost Kristovy přítomnosti v okamžiku svátosti a na posilování vědomí společenství věřících.

Co tyto přístupy spojuje, je důraz na postupný vývoj eucharistické teologie a jednotlivé praxe. Od raných, spíše symbolických interpretací, až po pozdější realističtější pojetí. Cardó, McGowan i CČSH zdůrazňují význam liturgického rámce pro pochopení zpřítomnění. Slova a gesta v liturgii jsou chápána jako klíčová pro vyjádření

---

⁸² ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 15-17

⁸³ *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění, .. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 133-134 otázka 325 a 326

⁸⁴ *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění, .. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 134 otázka 330

a prožívání Kristovy přítomnosti. Shodnou se na spojení zpřítomnění s Kristovou obětí na kříži, a to vidíme převážně u Alikina, Cardóa a CČSH. McGowana s CČSH a Alikina spojuje zdůraznění společenství, kde eucharistie není chápána jako individuální akt, nýbrž jako událost celého společenství.

Přístup Alikina, Cardóa a CČSH se pohybují v rámci tradičnějších interpretačních schémat, zatímco McGowanovy závěry přinášejí nové perspektivy ohledně diverzity raně křesťanských eucharistických zvyklostí např. jeho poznatek týkající se užívání chleba a vody v eucharistii.

3.7 Památka (anamnesis)

CČSH klade značný důraz na koncept památky (anamnesis) v kontextu večeře Páně. Tento teologický prvek se prolíná několika částmi liturgie a má hluboký význam pro pochopení svátosti. Biblický text Žd 13,15-16, který zdůrazňuje neměnnost Krista a vyzývá k přinášení oběti chvály Bohu. Tento verš slouží jako most mezi starozákonním pojetím oběti a novozákonním chápáním Kristovy oběti. V modlitbě k obětování je anamnesis explicitně vyjádřena slovy "oslavujeme památku svého vykoupění". Tato formulace ukazuje, že večeře Páně není pouhým vzpomínáním, ale aktualizací spásného díla Kristova. Modlitba zahrnuje připomínku celého Kristova života a díla. Konkrétně Zrození a působení s následnou smrtí a vzkříšením s nanebevstoupením a jeho příchodem. Toto komplexní pojetí anamnesis zahrnuje nejen minulé události, ale i eschatologický rozměr, čímž propojuje minulost, přítomnost a budoucnost v jediném liturgickém aktu.⁸⁵ Slova ustanovení, která jsou citována v několika variantách přímo odkazují na Kristův příkaz "To čiňte na mou památku". Tato slova jsou klíčová pro pochopení anamnesis v kontextu večeře Páně. Jsou opakována při každém slavení, čímž se aktualizuje Kristova přítomnost v komunitě věřících.⁸⁶ Anamnesis najdeme

---

⁸⁵ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 65-66

⁸⁶ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 66, 87, 91

v modlitbě: „*Velebíme a chválíme tě, Pane náš, za tvé vtělení, dokonalý život na zemi, tiché odevzdání, utrpení i smrt, za tvé vzkříšení a na nebe vstoupení.*“⁸⁷ Tato modlitba shrnuje klíčové momenty Kristova života a díla, které jsou připomínány a zpřítomňovány v aktu večeře Páně.

3.8 Porovnání podkapitoly Památka (anamnesis) s autory

Všechny zkoumané texty rozumí anamnesis jako více než pouhému připomenutí – jde o zpřítomnění a aktualizaci Kristovy oběti v přítomnosti. Uznávají hluboké kořeny anamnesis v židovské tradici, zejména v kontextu pesachové večeře. Všichni bez rozdílu zdůrazňují význam liturgického kontextu pro realizaci anamnesis a poukazují na postupný vývoj chápání anamnesis od raného křesťanství po současnost.

Podíváme-li se, co jednotlivé texty rozděluje, tak najdeme u Alikina zaměření především na lingvistický a teologický vývoj konceptu anamnesis. Jeho práce je cenná pro pochopení etymologických a sémantických aspektů tohoto pojmu v raném křesťanství. Cardó klade větší důraz na patristické chápání anamnesis a její liturgické vyjádření. Jeho analýza gesta znamení kříže jako formy anamnesis přesahující rámec eucharistie je obzvláště pro nás přínosná. McGowan přináší širší historický a sociologický kontext. Jeho důraz na rozmanitost raně křesťanských praktik a vztah mezi anamnesis a asketismem otevírá nové perspektivy pro pochopení tohoto konceptu. ČČSH integruje tyto různé aspekty do své liturgické praxe. Mohla by si však více uvědomit vnímání samotného gesta, symbolu kříže jako *sphragis* v liturgii.

---

⁸⁷ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 87

3.9 Eschatologický rozměr

V agendě CČSH najdeme bohatou eschatologii, která se prolíná různými částmi liturgie Večeře Páně. Již v samotné modlitbě Páně je zdůrazněna důvěra v Boží vyslyšení, což implicitně odkazuje na eschatologické očekávání. Samotná modlitba Páně obsahuje prosbu "Přijď království tvé", která je přímým vyjádřením eschatologické naděje. Dále několik variant požehnání obsahuje explicitní eschatologické odkazy. Např. požehnání s Ježíšovým příslibem pokoje, který není „jako dává svět" (J 14,27) ⁸⁸ nebo o životě věčném najdeme v modlitbě vycházející z 1Te 5,23-24 *"Sám Bůh pokoje, nechť vás celé posvěť a zachová vašeho ducha, duši i tělo bez úrazu a bez poskvrny do příchodu našeho Pána Ježíše Krista."* ⁸⁹ Modlitba k obětování obsahuje několik eschatologických prvků, a to připomínka Kristova "zaslíbeného příchodu ve slávě", Prosba o přípravu "pro svůj poslední den", zmínka o uvedení do "radosti svého věčného království". ⁹⁰ Eschatologické pojetí v Agendě CČSH je více vrstevnaté a můžeme ho shrnout do těchto bodů⁹¹:

- Očekávání Kristova druhého příchodu.
- Nadějí na věčný život a vstup do Božího království.
- Posvěcení a zachování věřících pro eschatologické naplnění.
- Propojení přítomného prožívání svátosti s budoucím eschatologickým naplněním.

---

⁸⁸ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 66

⁸⁹ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 40

⁹⁰ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 66

⁹¹ ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*, str. 66-69

3.10 Porovnání podkapitoly Eschatologický rozměr s autory

Zkoumané texty se shodují na eschatologickém vývoji chápání od počátku křesťanství, a to odkazy na evangelia, epištoly. Je zde zdůraznění propojení Kristovy oběti s eschatologickým očekáváním, naplněním. Uznávají vliv židovské tradice na prvotní formování samotné eschatologie.

Texty rozděluje již jejich samotné zaměření a specifikace přístupu. Alikin se zaměřuje především na lingvistický a teologický vývoj eschatologického chápání. Jeho analýza sleduje chronologický vývoj od Pavlových listů k Didaché. Zdůrazňuje posun od čistě eschatologie budoucnosti k "realizované eschatologii". Kdežto Cardó klade větší důraz na liturgickou symboliku a její eschatologický význam. Jeho analýza se soustředí na symboliku kříže jako "eschatologické pečeti" a na vývoj římské liturgické tradice. U McGowana vidíme pohled skrze analýzu gastronomických aspektů. Jeho práce zkoumá eschatologické implikace používání různých potravin a nápojů v raně křesťanské eucharistické praxi.

U Alikinovy práce může chronologický přístup někdy až zjednodušovat celý vývoj eschatologického myšlení. Tak u Cardóa jeho lpění na římské tradici, sice cenné pro pochopení vývoje západního myšlení eschatologie, může někdy až svazovat širší pohled na rozmanitost křesťanských postojů. McGowanův přístup ačkoli je inovativní, může někdy přeceňovat význam gastronomických aspektů na úkor jiných důležitých teologických a liturgických prvků. Jeho skepticismus vůči některým tradičním interpretacím je podnětný, ale může podceňovat symbolický význam některých prvků v raně křesťanské imaginaci. CČSH jako „moderní“ církve by mohla více propojovat historické bádání s tradicí církve a tím být stále živou církví v moderním světě.

Závěr – Shrnutí klíčových poznatků práce

Tato práce se zaměřila na porovnání přístupů ke svátosti Večeře Páně u tří významných teologů z různých církevních tradic – Valerie Alikina z evangelické církve, Daniela Cardó z katolické církve a Andrewa Briana McGowana z anglikánské církve. Cílem bylo analyzovat jejich pohledy na eucharistii v raném křesťanství a zhodnotit, jaké různé pohledy z toho mohou plynout pro současnou teologii a praxi.

Komparativní analýza odhalila jak shody, tak i významné rozdíly v přístupech těchto autorů. Všichni tři se shodují na centrálním významu eucharistie v raném křesťanství a jejím úzkém propojení s Kristovou obětí. Zároveň zdůrazňují, že eucharistie není pouhým rituálem, ale stále živým setkáním s Kristem, které má transformativní moc pro věřící.

Rozdíly mezi autory spočívají především v jejich metodologických přístupech a použitých zdrojích, ze kterých čerpají. Alikin se soustředí na lingvistickou analýzu textů, Cardó pracuje s širší teologickou tradicí a McGowan zahrnuje i apokryfní prameny. Tato rozmanitost nám přináší komplexnější pohled na problematiku eucharistie v raném křesťanství.

Alikin přináší cenné poznatky o lingvistických aspektech novozákonních textů týkajících se eucharistie. Jeho analýza fráze "ὄπερ + genitiv" u Pavla a Marka odhaluje hluboké teologické implikace chápání chleba a vína jako reprezentace Ježíše v jeho smrti a vzkříšení. Alikin také zdůrazňuje, že raní křesťané chápali eucharistii jako přímé naplnění Ježíšova příkazu. Jak sám vysvětluje je vše patrné z použití přítomného času rozkazovacího způsobu v slovech "τοῦτο ποιεῖτε".

Cardó doplňuje Alikinovu analýzu o širší teologický kontext. Zdůrazňuje potřebu chápat ustanovení eucharistie v souvislosti se svátostí kříže a dále také v rámci kanonické tradice. Pro Cardóa je Poslední večeře úvodním aktem utrpení, které vrcholí na kříži a naplňuje se ve vzkříšení. Jeho přístup nám tak poskytuje další hlubší teologickou perspektivu na eucharistii v kontextu celého Kristova spásného díla.

McGowan přináší do diskuse nový prvek tím, že se zaměřuje na apokryfní texty, konkrétně na Skutky Ondřejovy. Jeho analýza odhaluje alternativní pojetí eucharistie,

kteřé se vyhýbá tradičnímu obětnímu jazyku. McGowan následně spekuluje o možném vlivu těchto textů na asketické mnišské prostředí v 6. století. Tento přístup otevírá nové otázky o rozmanitosti raných eucharistických praktik a jejich vlivu na pozdější vývoj křesťanské spirituality.

Zajímavým aspektem této studie je různorodost konfesního pozadí a geografického původu autorů. Alikin pochází z Ruské federace, Cardó má své kořeny v Latinské Americe a McGowan v Austrálii. Tato rozmanitost přináší odlišné pohledy na dané téma, dané již prostředím, ze kterého pocházejí. Při srovnávání těchto rozdílných pohledů vyvstávají jak shody, tak i rozdíly. Jednou z klíčových otázek, kterou jsem se snažil zodpovědět, je míra vlivu konfesní příslušnosti na přístup k eucharistii. Ukazuje se, že konfesní příslušnost do určité míry ovlivňuje interpretační rámce jednotlivých autorů. Alikin, vycházející z evangelické tradice, klade větší důraz na biblickou exegezi. Cardó, reprezentující katolickou perspektivu, více pracuje s patristickými zdroji a liturgickou tradicí. McGowan, z anglikánského prostředí, projevuje větší otevřenost k alternativním pramenům a interpretacím.

Zároveň je třeba poznamenat, že v některých případech lze rozpoznat bezkonfesní metodickou neangažovanost v přístupu k tomuto tématu. Všichni tři autoři prokazují vysokou míru akademické integrity a snaží se o objektivní analýzu historických pramenů. Jejich rozdílné konfesní pozadí tak spíše obohacuje diskusi, než by ji nějak omezovalo.

Srovnání s pojetím eucharistie v Církvi československé husitské (CČSH) odhaluje zajímavé paralely i rozdíly. Zde jsem vycházel ze schválených dokumentů jako je Agenda CČSH, Základy víry a Bohoslužebná kniha. Najdeme zde syntézu různých teologických tradic. V mnoha ohledech se blíží Alikinovu důrazu na biblické základy eucharistie, zároveň však sdílí s Cardóem důraz na liturgickou tradici a s McGowanem otevřenost k různým interpretacím.

CČSH chápe eucharistii jako hluboké tajemství Boží spásné přítomnosti a klade důraz na společenství věřících. Podobně jako Alikin zdůrazňuje biblické základy eucharistie. Zároveň podobně jako Cardó, pracuje s liturgickou tradicí. CČSH také projevuje otevřenost k různým formám slavení večeře Páně, což rezonuje

s McGowanovým přístupem k rozmanitosti raně křesťanských praktik. Samotná praxe v CČSH ukazuje diferencovaný přístup v jednotlivých obcích k samotné liturgii i jejího průběhu. Od schválené liturgie dr. Farského se setkáme s různými modifikace slavení Večeře Páně. Též samotní věřící přistupují ke slavení a vnímání různorodě např. dle svých rodinných tradic nebo svého vnitřního vnímání samotné eucharistie, a to i včetně toho, zda jde jen o zpřítomnění (*praesentia realis*) nebo o proměnění hostie (*transsubstantiatio*).

V otázce obětování CČSH zaujímá střední pozici mezi Alikinovou zdrženlivostí a Cardóovým důrazem na obětní charakter eucharistie. CČSH chápe obětování jako "oběť díky a chvály", což odráží biblické pojetí, ale zároveň zachovává určitý obětní aspekt.

Co se týče zpřítomnění, CČSH se blíží Cardóovu pojetí reálné přítomnosti Krista při liturgii. CČSH neuznává *transsubstantiatio hostiae*, které je vlastní Cardóovi z katolické církve, ale zachovává si symbolické Alikinovo chápání. McGowanův důraz na rozmanitost raných praktik nachází odezvu v otevřenosti CČSH k různým formám slavení večeře Páně. Např. se v praxi vychází vstříc v záměně vína za hroznovou šťávu, místo hostií se používá někdy klasický chléb.

V otázce památky (*anamnesis*) CČSH sdílí s Alikinnem důraz na aktualizaci Kristovy přítomnosti v komunitě věřících. S Cardóem sdílí chápání *anamnesis* jako zpřítomnění celého Kristova spásného díla. McGowanův přístup k rozmanitosti raných praktik nachází odezvu v různých liturgických variantách, které CČSH v určité mezi formálně připouští s odkazem na svobodu svědomí.

Eschatologický rozměr eucharistie je v CČSH výrazně přítomen, což koresponduje s důrazem všech tří zkoumaných autorů na eschatologický aspekt eucharistie. CČSH však tento rozměr rozvíjí specifickým způsobem. Propojuje jej s každodenním životem věřících a pastorační praxí. Věřící jsou vedeni k tomu, aby vnímali Kristovu přítomnost nejen při bohoslužbě, ale i v běžných situacích života. Toto pojetí vychází z Mt 18,20, kde se hovoří o Ježíšově přítomnosti všude tam, kde se lidé scházejí v jeho jménu. Též jsou vyzýváni k tomu, aby žili v souladu s Božím královstvím již nyní, což by se mělo projevat v jejich každodenních rozhodnutích a vztazích.

Tato komparativní analýza odhaluje, že CČSH ve svém pojetí eucharistie integruje prvky z různých teologických tradic, a to ji činí mostem mezi konfesemi pro ekumenický dialog. Tento „ekumenický most“ však aktivně a cíleně nevyužívá. Zároveň je potřeba zmínit, že CČSH si zachovává svou specifickou identitu, zakořeněnou v husitské tradici a reformačním dědictví.

Pro současnou teologickou praxi z této analýzy vyplývá několik důležitých podnětů. Zaprvé, je zřejmé, že porozumění eucharistii v raném křesťanství bylo mnohem rozmanitější. To vybízí k větší otevřenosti vůči různým interpretacím a praktikám v současném ekumenickém dialogu. Zadruhé, důraz na transformativní moc eucharistie, který sdílejí všichni zkoumaní autoři i CČSH. Poukazuje to na potřebu hlubšího propojení liturgické praxe s každodenním životem věřících. Toto může vést k obnově chápání eucharistie jako centrálního prvku křesťanské spirituality a etiky. Zatřetí, různé metodologické přístupy zkoumaných autorů ukazují na potřebu interdisciplinárního přístupu k studiu eucharistie. Kombinace lingvistické analýzy, historického bádání, teologické reflexe a studia apokryfních textů může přinést nové pohledy na toto ústřední téma křesťanské víry. Začtvrté, eschatologický rozměr eucharistie, který je přítomen u všech zkoumaných autorů včetně CČSH, nám ukazuje na potřebu obnovy eschatologického vědomí v současné církvi. Eucharistie může sloužit jako most mezi přítomnou realitou a eschatologickou nadějí.

V závěru lze konstatovat, že tato komparativní studie může přispět k hlubšímu porozumění komplexnosti eucharistické teologie v různých křesťanských tradicích. Ukazuje se, že téma ustanovení eucharistie a její interpretace procházelo složitým vývojem ovlivněným různými teologickými, kulturními a historickými faktory. Pro plné pochopení této problematiky je třeba brát v úvahu jak kanonické, tak i apokryfní prameny a zasazovat je do širšího kontextu raně křesťanské teologie a praxe.

Vidím zde další prostor pro bádání, zejména v oblasti vlivu kulturních a geografických faktorů na vývoj eucharistické teologie. Také by bylo přínosné dále zkoumat, jak různé interpretace eucharistie v raném křesťanství ovlivnily vývoj církevních struktur a spirituality v různých křesťanských tradicích.

V neposlední řadě tato studie poukazuje na potřebu dalšího ekumenického dialogu o eucharistii obzvláště s katolickou církví. Rozmanitost pohledů, které zde byly prezentovány, může sloužit jako východisko pro hlubší vzájemné porozumění mezi různými křesťanskými tradicemi a potenciálně vést k větší jednotě v chápání a prožívání tohoto ústředního prvku křesťanské víry.

Seznam použité literatury:

1. ALIKIN, Valeriy. *The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries*. Leiden: Brill, 2010. ISBN 978-90-04-19070-2.
2. *Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 26. (17. opravené) vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2019. ISBN 978-80-7545-093-7.*
3. BUTTA, Tomáš (ed.). *Bohoslužebná kniha Církve československé husitské. Vyd. 2. Blahoslav (Církev československá husitská)*. Praha: Církev československá husitská, 2004. ISBN 80-7000-660-9.
4. CARDÓ, Daniel. *The Cross and the Eucharist in Early Christianity: A Theological and Liturgical Investigation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2019. ISBN 978-1-108-48323-0.
5. CASPER, Charles, LUKKEN, Gerard, ROUWHORST, Gerard (eds.). *Bread of Heaven: Customs & Practices Surrounding Holy Communion Essays in the History of Liturgy & Culture*. Peeters Pub & Booksellers, 1995. 276 stran. ISBN 978-9039005217.
6. FRYŠ, Petr; NÁPRAVNÍK, Pavel a PETKEVIČ, Vladimír (ed.). *Řecko-český Nový zákon: Novum testamentum graece : Nestle-Aland, 27. vyd. ; Nový zákon : český ekumenický překlad*. Přeložil Josef ŠIMANDL. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-38-5.
7. MCGOWAN, Andrew Brian. *Ascetic Eucharists: Food and Drink in Early Christian Ritual Meals*. Oxford: Clarendon Press, 1999. ISBN 0-19-826972-2.

8. SCHERMAN, Th. "Zur Erklärung der Stelle Epist. ad Eph. 20,2 des Ignatius von Antiocheia." *Theologische Quartalschrift* 92 (1910): 6–19.
9. SPINKS, Bryan D. *Do This in Remembrance of Me: The Eucharist from the Early Church to the Present Day*. London: SCM Press, 2013. ISBN 978-0-334-04643-7.
10. ŠPAK, Josef (ed.). *Agenda: obřadní příručka Církve československé husitské. Blahoslav (Církev československá husitská)*. Praha: Církev československá husitská, 2006-2015. ISBN 80-7000-054-6.
11. TESAŘOVÁ, Drahomíra. *Jak napsat diplomovou práci*. Praha: Husův institut teologických studií, 2002. ISBN 80-7000-325-1.
12. *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění, .. Blahoslav (Církev československá husitská)*. Praha: Církev československá husitská, 2014. ISBN 978-80-7000_106-6.

Seznam internetových zdrojů:

1. ALIKIN, Valeriy. Valeriy Alikin [online]. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij Bogoslovskij Institut, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://spbcu.ru/member/alikin/?lang=en>
2. Augustine Institute [online]. Greenwood Village: Augustine Institute, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://www.augustineinstitute.org/>
3. Faculty & Staff [online]. Denver: St. John Vianney Theological Seminary, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://sjydenver.edu/seminarians/faculty-staff/>
4. MCGOWAN, Andrew. Andrew McGowan [online]. New Haven: Yale Divinity School, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://divinity.yale.edu/faculty-and-research/yds-faculty/andrew-mcgowan>
5. MCGOWAN, Andrew B. Liturgical Theology [online]. Substack, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://abmcg.substack.com/>
6. Rev. Daniel Cardo [online]. Denver: Archdiocese of Denver, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://archden.org/rev-daniel-cardo/>
7. Sankt-Peterburgskij Bogoslovskij Institut [online]. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij Bogoslovskij Institut, [cit. 2024-07-20]. Dostupné z: <https://spbcu.ru>

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá komparativní analýzou přístupů ke svátosti Večeře Páně u tří významných teologů z odlišných církevních tradic: Valerie Alikina, Daniela Cardó a Andrewa Briana McGowana. Cílem práce bylo analyzovat jejich pohledy na eucharistii v raném křesťanství a zhodnotit, jaké implikace z toho plynou pro současnou teologii a praxi. Studie odhaluje jak shody, tak významné rozdíly v přístupech těchto autorů. Všichni tři se shodují na centrálním významu eucharistie v raném křesťanství a jejím úzkém propojení s Kristovou obětí. Rozdíly spočívají především v metodologických přístupech a použitých zdrojích. Alikin se zaměřuje na lingvistickou analýzu kanonických textů, Cardó pracuje s širší teologickou tradicí a McGowan zahrnuje i apokryfní prameny. Práce dále srovnává pojetí eucharistie v Církvi československé husitské (CČSH) s přístupy zkoumaných autorů. CČSH integruje prvky z různých teologických tradic, což ji činí mostem pro ekumenický dialog. Výsledky studie poukazují na rozmanitost porozumění eucharistii v raném křesťanství a zdůrazňují potřebu interdisciplinárního přístupu k jejímu studiu. Práce také otevírá prostor pro další bádání v oblasti vlivu kulturních a geografických faktorů na vývoj eucharistické teologie a poukazuje na potřebu dalšího ekumenického dialogu o eucharistii.

Abstract

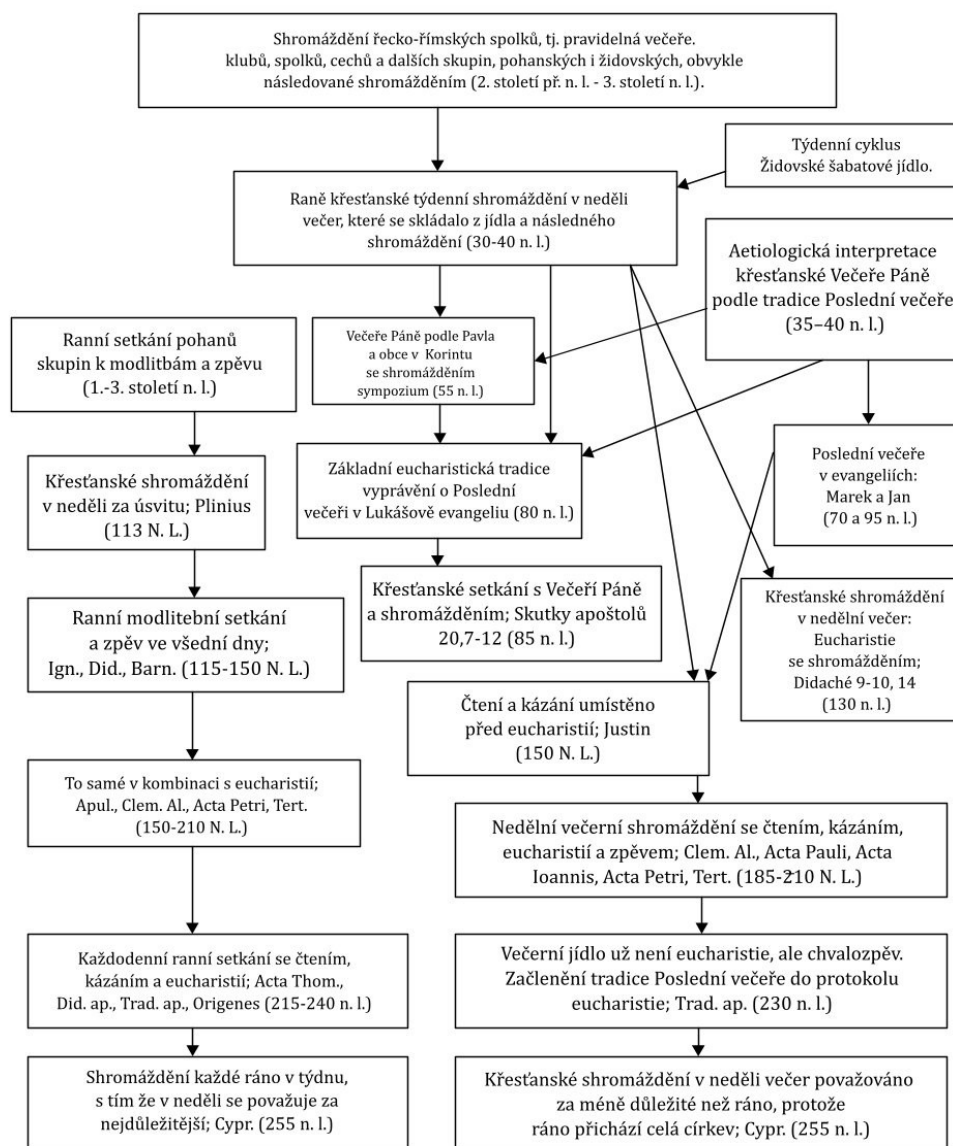
"This thesis presents a comparative analysis of approaches to the sacrament of the Lord's Supper by three prominent scholars from different church traditions: Valerie Alikin, Daniel Cardó and Andrew Brian McGowan. The aim of the work was to analyze their views on the Eucharist in early Christianity and evaluate the implications for contemporary theology and practice. The study reveals both agreements and significant differences in the approaches of these authors. All three agree on the central importance of the Eucharist in early Christianity and its close connection with Christ's sacrifice. The differences lie mainly in methodological approaches and sources used. Alikin focuses on linguistic analysis of canonical texts, Cardó works with a broader theological tradition, and McGowan includes apocryphal sources. The thesis also compares the concept of the Eucharist in the Czechoslovak Hussite Church (CČSH) with the approaches of the examined authors. CČSH integrates elements from various theological traditions, making it an interesting bridge for ecumenical dialogue. The results of the study point to the diversity of understanding of the Eucharist in early Christianity and emphasize the need for an interdisciplinary approach to its study. The work also opens up space for further research in the area of cultural and geographical factors influencing the development of Eucharistic theology and highlights the need for further ecumenical dialogue on the Eucharist."

Seznam příloh

Příloha I	Nejstarší dějiny křesťanského shromáždění
Příloha II	Průběh křesťanského shromáždění

Příloha I

Nejstarší dějiny křesťanského shromáždění*

* Data uvedená v tomto diagramu jsou přibližná.

ALIKIN, Valeriy. The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries. Leiden: Brill, 2010. ISBN 978-90-04-19070-2, str. 293

Příloha II

Průběh křesťanského shromáždění

Pavel 1 Kor 10,16 a 11,17-14,40	Skutky Pavlovy 9	Skutky Petrovy 20-22
Požehnání nad kalichem a chlebem	Prorocký projev	Čtení z Písma
Večeře Páně	Eucharistické jídlo	Kázání
Zpěv	Zpěv	Přímělná modlitba
Katecheze		Léčení / uzdravování
Zjevení	Justin, 1 Apologie 67.3-5	Eucharistické jídlo
Glosolálie	Alokuce	
Interpretace	Společná modlitba	Skutky Jana 46
	Představení jídla a nápoje	Kázání
Skutky apoštolů 20, 7-11	Eucharistická modlitba	Modlitba
Promluva	Rozdání jídla	Eucharistie
Lámání chleba	Jídlo	Vkládání rukou
Kázání	Sbírka	Uzdravení

Průběh křesťanského shromáždění

Ireneus Adversus haereses 1.13.2-4	Didascalia apostolorum 2.58; 6.21	Origen, Homiliae in Exodum 12.2
Modlitba vzývání	Eucharistické jídlo	Čtení Písma
Děkovná modlitba nad prvky	Modlitba	Kázání
Eucharistie	Čtení Písma	Modlitba
Prorokování	Kázání	Eucharistie
	Eucharistická modlitba	
	Eucharistie	Tertullian, De anima 9.4
Klement Alexandrijský, Stromateis 6.113.3	Traditio apostolica 22 + 35-37 (ráno)	Čtení Písma
Čtení Písma	Čtení Písma	Zpěv
Výklad	Výklad	Kázání
Eucharistické jídlo	Svatý polibek	Eucharistická modlitba
Modlitba	Modlitba	Eucharistické jídlo ?
Zpěv písní a chvalozpěvy	Propuštění katechumenů	Testování vizí
	Eucharistie	

ALIKIN, Valeriy. The Earliest History of the Christian Gathering: Origin, Development and Content of the Christian Gathering in the First to Third Centuries. Leiden: Brill, 2010. ISBN 978-90-04-19070-2, str. 294 - 295.